

บทที่ ๒

แนวคิดและความเป็นมาของการสืบชะตาในล้านนา

การสืบชะตานี้เป็นประเพณีที่ชาวล้านนา ได้สืบทอดกันมาแต่ยุคแต่ละสมัย มาจนปัจจุบัน รากฐานของการนำเอาประเพณีการสืบชะตามาใช้นั้นเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธเข้าด้วยกันอย่างประสานกลมกลืนโดยพระสงฆ์นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการสืบชะตาในล้านนา โดยแยกประเด็นในการศึกษาออกมาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรม

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะ ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน^๑

สุพัตรา สุภาพ กล่าวว่าวัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ^๒

ฉลอง ภิรมย์รัตน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง ผลผลิตของสังคม ที่มีทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่สามารถให้คนเรียนรู้ได้ ถ่ายทอดได้ เป็นอุดมคติได้ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม^๓ ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม

^๑ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕, (กรุงเทพมหานคร : สุทรไพศาล, ๒๕๓๒), หน้า ๓๒.

^๒ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัวยุคใหม่ ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๘.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๓/๓๒-๓๓, ๕๘/๓๓.

ประเพณี ปทัสถานของสังคม ภาษา นิสัยในรูปแบบต่าง ๆ ฯลฯ ที่เป็นรูปธรรม^๔ ได้แก่ การก่อสร้างต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย ศิลปะต่าง ๆ ทรัพย์สิน สมบัติต่าง ๆ จะเชื่อมโยงตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมเสมอ หรืออาจมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในช่วงใดช่วงหนึ่งของเวลา^๕

วัฒนธรรม หมายถึง ความประพฤติกติที่สืบทอดต่อกันมา เป็นแนวทางสำหรับคนที่จะปฏิบัติ วัฒนธรรมอาจอยู่ในรูปของสัญลักษณ์หรือประเพณีหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการใส่บาตร การบวช การนับถือเจ้า นับถือผีหรือด้านศาสนาทุกอย่าง บ่งชี้ให้เห็นว่าคนหนึ่งควรจะทำอะไรในสังคม มีหน้าที่อย่างไร มีแบบแผนความประพฤติอย่างไร เมื่อรวมกันแล้วจะต้องเป็นระบบ เพราะถ้าไม่เป็นระบบเราจะปฏิบัติไม่ได้^๖

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม^๗ ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมและ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถ เรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรมและผลผลิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอด เสริมสร้างเอตทัคคะ^๘ และแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างดุลยภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสุข สันติสุข และอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ^๙

สรุป วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิถีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ ดังนั้น การรักษาหรือธำรงไว้ซึ่ง

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๓/๓๒-๓๓, ๕๘/๓๓, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๔๓๐.

^๕ ถลอง ภิรมย์รัตน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๔.

^๖ อकिन ระพีพัฒน์, ม.ร.ว., วัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : พรินต์ กรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒.

^๗ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๑๒, ๑๕๕/๒๒๒.

^๘ อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๓/๒๕.

^๙ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

วัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

ดังนั้น วัฒนธรรมเป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญ ในการศึกษาเรื่องของสังคมมนุษย์ หากมนุษย์ไม่มีวัฒนธรรม มนุษย์คงไม่สามารถเอาตัวรอด และสืบทอดมาถึงปัจจุบันได้ วัฒนธรรมเป็นวิธีการที่มนุษย์ใช้ตอบสนองความต้องการของชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นมานอกเหนือจากที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จัดว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น มนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียว ที่มีวัฒนธรรม การที่จะเข้าใจถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ก็จำเป็นจะต้องรู้ถึงธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ทุกแห่งทุกยุคทุกสมัยมีอยู่เหมือนกัน ได้แก่ วิสัยความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ ความสามารถในการสื่อความหมาย โดยใช้ สัญลักษณ์ และความต้องการ ซึ่งแยกได้เป็นความต้องการทางร่างกาย จิตใจและสังคม ส่วนความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์นั้นมีอยู่ประการหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมาก คือ วิธีการใช้สนองความต้องการของชีวิต มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถสื่อความหมายโดยใช้ทั้งสัญลักษณ์ (Symbol) และเครื่องหมาย (Sign) ส่วนสัตว์ใช้การสื่อความหมายได้เฉพาะแต่เครื่องหมาย (Sign) เท่านั้น

สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์กำหนดความหมายเอาเอง สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ภาษาพูดและเขียน ส่วนเครื่องหมาย หมายถึง สิ่งสัมผัสได้ด้วยประสาททั้งห้า เช่น ท้องฟ้ามีดครีมีเสียงฟ้าร้องเป็นเครื่องหมายแสดงว่าฝนกำลังจะตก เป็นต้น

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ^{๑๑}

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ โดยมีสาเหตุ หรือมูลเหตุอันหลากหลาย มีนักวิชาการหลายคนได้ให้ทัศนะไว้ ดังนี้

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ^{๑๒} กล่าวว่า ความเชื่อเกิดมาจากศาสนา บุคคลใดที่ยึดมั่นในศาสนา บุคคลนั้นจะมากไปด้วยความเชื่อต่าง ๆ อันเป็นความเชื่อทางศาสนานั้นเอง

ชานาญ รอดเหตุภัย^{๑๓} กล่าวถึงที่มาของความเชื่อว่า ความเชื่อเกิดจากการยอมรับในอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูรู้คุณ^{๑๔}

^{๑๑} ชู.ชา. (ไทย) ๒๓/๓๕/๘๕, ๑๐๓/๑๓๓, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕-๖/๗-๘, ๔๐/๖๒, ๖๓-๖๔/๑๑-๑๑๒, ๑๐๑/๑๓๕, ๑๕๘/๒๖๒.

^{๑๒} อ้างใน ภิญญู จิตต์ธรรม, ความเชื่อ, (สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัย ธรรมาธิราช, ๒๕๒๒), หน้า ๖๔.

^{๑๓} ชานาญ รอดเหตุภัย, คติความเชื่อ-ประเพณีในคติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๕), หน้า ๕๒.

ทัศนีย์ ทานตวนิช^{๑๔} กล่าวถึงสาเหตุการเกิดความเชื่อที่ว่าความเชื่อมีสาเหตุ ๒ ประการ คือ ประการแรกมาจากความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์ ประการที่สองมาจากประสบการณ์และความฉลาดของมนุษย์อันแฝงด้วยเหตุผลมากมาย

จารุวรรณ ธรรมวัตร^{๑๕} กล่าวว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่น มีปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิตถึงคราววิบัติเกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้เกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะสามารถจะแก้ไขได้ มนุษย์จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจเหล่านั้นอาจจะเป็น ภูต ผี ปีศาจ วิญญาณ หรือ เทพเจ้า เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันภัยพิบัติที่เกิดขึ้น มนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่าถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจเหนือธรรมชาติพอใจ จะช่วยให้ปลอดภัย และเมื่อพ้นภัยก็ยินดีแสดงความกตัญญูทดแทนด้วยการเซ่นสรวงบูชา^{๑๖} หรือขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับโดยเชื่อว่าถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจเหนือธรรมชาติพอใจจะช่วยให้ปลอดภัยและพ้นภัย ก็ยินดีแสดงความกตัญญูทดแทนด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ มณี พะยอมยงค์^{๑๗} ที่กล่าวว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ ภัยจากธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับและเชื่อถือในอำนาจของสิ่งเหล่านั้น บางครั้งก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อถือ

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์^{๑๘} มีความเห็นว่า การยึดมั่นเชื่อถือในสิ่งต่าง ๆ อาจมีมูลเหตุเชิงใจมาจากหลายประการ ที่สำคัญคือสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ความผูกพันอยู่กับความปกติของฤดูกาล สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความอบอุ่นใจและมีที่พึ่งทางใจ

^{๑๓} อัง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๐/๗๗, ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๖๖/๓๑๓.

^{๑๔} ทัศนีย์ ทานตวนิช, *คติชาวบ้านชลบุรี ภาควิชาภาษาไทยและภาคตะวันออก*, (กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔-๒๒๖.

^{๑๕} จารุวรรณ ธรรมวัตร, *คติชาวบ้านอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๖.

^{๑๖} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๕๑/๑๐๖, ๑๑๖/๑๔๕, ๑๓๖/๑๗๕.

^{๑๗} มณี พะยอมยงค์, *วัฒนธรรมล้านนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๘.

^{๑๘} ณรงค์ เสียงประชา, *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๓.

ภิญโญ จิตต์ธรรม^{๑๙} กล่าวถึงความเชื่อว่ามี ๒ ประเภทคือ

๑) ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว ความเชื่อส่วนใหญ่เกิดจากความกลัว เหตุที่กลัวเพราะไม่รู้ เชื่อว่าผลทั้งหลายต้องตามมาจากการกระทำของผู้ใดผู้หนึ่ง ผู้นั้นคือใครก็ไม่รู้ ด้วยเหตุที่ไม่รู้จึงกำหนดหรือสมมติให้มีเทวดาประจำสิ่งต่าง ๆ ขึ้น

๒) ความเชื่อที่เกิดจากประสบการณ์และการสังเกตธรรมชาติ มนุษย์มีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติได้ประสบปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นประจำ เมื่อเกิดความผิดปกติเกิดขึ้น เช่น จันทรปราคา สุริยุปราคา รุ้งกินน้ำ ดาวหาง เป็นต้น มีความเชื่อว่าจะมีเหตุการณ์อย่างนั้นอย่างนี้เกิดขึ้น

จากแนวคิดหรือทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกไม่ปลอดภัยจากอำนาจจากเหนือธรรมชาติ เกิดจากการนับถือศาสนา เมื่อหาสาเหตุมาอธิบายไม่ได้ก็จินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่ามีผี วิญญาณ เทวดา ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ดังกล่าว จึงต้องมีการเช่นสรวงบูชา เคารพ กราบไหว้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาหรือขอบคุณที่สิ่งเหล่านั้นได้ปกป้องและบันดาลสุขมาให้ โดยไม่ต้องมีเหตุผลมาอธิบาย

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม

ความเชื่อสืบต่อกันมากับ ตำนาน (Myth) และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการประกอบ พิธีกรรม (Ritual) นักมานุษยวิทยาสังเกตเห็นว่า การประกอบพิธีกรรม คือการถ่ายทอด ความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมา สมัยที่มนุษย์ยังมีภาษาจำกัด ก็มีวิธีถ่ายทอดความรู้ให้กัน โดยการแสดงท่าทางเช่นสัตว์สังคมอื่น ๆ ใช้กันอยู่ เป็นพิธีกรรมง่าย ๆ สังเกตได้จากฝูงผึ้ง คาร์ลวอนฟิช (Karl Von Fisch)^{๒๐} นักวิทยาศาสตร์ฝ่ายพฤติกรรมของสัตว์อันเนื่องมาแต่สัตวศาสตร์ (Ethologist) ได้ศึกษาพฤติกรรมของผึ้งโดยละเอียดเมื่อ ๔๐ ปีมาแล้ว สังเกตเห็นการเคลื่อนไหวอันมีความหมายของฝูงงาน แสดงออกเป็นสัญญาณให้ฝูงผึ้งรู้แหล่งเก็บน้ำหวานจากเกสรดอกไม้ซึ่งมันได้ไปค้นพบ นั้นเรียกว่า “พิธีกรรม” ง่าย ๆ ของสัตว์ ครั้นเมื่อมนุษย์ใช้ภาษามากขึ้น มีคำพูดมากขึ้นก็บอกเล่าด้วยวาจาต่อ ๆ กันมาเป็นทอด ๆ การบอกด้วยวาจาย่อมมีการต่อเติมเสริมแต่งจึงเกิดเป็นตำนาน (Myth) ขึ้น แสดงว่าพิธีกรรมเกิดก่อนตำนาน คือ ความเชื่อสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล และความเชื่อนั่นเองที่หนุนให้มนุษย์ ประกอบ

^{๑๙} ภิญโญ จิตต์ธรรม, “ความเชื่อ”, วารสารรามคำแหง, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (เดือน ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๑๘): หน้า ๕๕-๕๘.

^{๒๐} ศ.ดร.สุทัศน์ ยกส้าน, วิทยาการแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี, ม.ป.ป).

พิธีกรรมอันวิจิตรพิสดารขึ้น ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า “พิธีกรรม” ที่เกี่ยวกับความอยู่รอด เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ดึกดำบรรพ์ต่อมากลายเป็นความเชื่อ และความเชื่อก็ส่งเสริมให้การประกอบ พิธีกรรมละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้นเป็นวงจรมีรูจบบ

๒.๒ ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา

๒.๒.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

คนล้านนานอกจากจะนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ นับถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณต่าง ๆ ในธรรมชาติที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ผู้คนในสังคมอยู่เย็นเป็นสุขดังที่ปรากฏอยู่ในจารึก ๒ เรื่อง ความเชื่อในเรื่องเรือนยันต์ อันเป็นคาถาที่ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการทำกุศลกรรม^{๒๑} หรือเป็นคาถาขับไล่สิ่งชั่วร้าย มิให้เกิดขึ้น ความเชื่อเรื่องเสื้อบ้าน หมายถึง วิญญาณที่คอยให้ความอนุเคราะห์แก่คนในหมู่บ้าน เสื้อเมือง หมายถึง วิญญาณของเจ้าเมืององค์ก่อน ๆ หรือวีรบุรุษที่คอยให้ความคุ้มครอง อนุเคราะห์ดูแลคนทั้งเมือง และเสื้อวัด หมายถึง วิญญาณที่คอยปกป้องดูแลวัด ซึ่งในปัจจุบันชาวล้านนาก็ยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ ดังจะเห็นบางบ้านมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษหรือหิ้งผีปู่ย่า หรือในหมู่บ้าน จะมีสถานที่ตั้งของเสื้อบ้านหรือผีหมู่บ้านอยู่ โดยทุกปีชาวบ้านจะมีการจัดของไปเช่น ไหว้ จากนั้นก็นำมาแจกจ่ายกันกิน

ซึ่งตรงกับ สุรพล คำวิหกุล ได้กล่าวถึงการนับถือผีของคนล้านนาว่า แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะได้รับการยอมรับจากคนล้านนา จนมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตประจำวันแล้วก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อ การนับถือผีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมได้หมด สังคมล้านนาก็ยังมีความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกับพระพุทธศาสนา ดังจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่เสมอ ดังนั้น พระพุทธศาสนาในล้านนาจะเป็นพุทธศาสนาแบบชาวล้านนา ซึ่งมีความเชื่อระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี อย่างไรก็ตาม การนับถือผีเริ่มลดน้อยลงในชุมชนเมือง ส่วนในชนบทก็ยังคงมีประเพณีพิธีกรรมปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ โดยได้แบ่งผีที่คนล้านนานับถือ ออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ผีบรรพบุรุษและผีอารักษ์

๑. ผีบรรพบุรุษ คือ ผีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตนเองมาแต่ครั้งอดีต เช่น เชื่อว่าบรรพบุรุษของตนสืบทอดมาแต่ปู่เถน ย่าเถน เป็นต้นมา จนถึง ปู่ ย่า ตา ทวด หรือ บิดามารดา ของตน เมื่อบุคคลเหล่านี้เสียชีวิตไป ดวงวิญญาณจะยังคงคอยปกป้องรักษา ดูแลลูกหลานให้มีความปลอดภัยอยู่เสมอ โดยจะสิงสถิตอยู่ในสถานที่ลูกหลานอาศัยอยู่ ดังนั้น ผู้เป็นลูกหลานจะสร้างหอหรือศาลให้เป็นที่อยู่ของผี เช่น หอผีปู่ย่า ไว้ตามบ้านเรือนที่ลูกหลานอยู่อาศัย ผีบรรพบุรุษ

^{๒๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๔๐/๓๗๒, ๕๒/๓๗๔, ๖๘/๔๑.

จะมีบทบาทในฐานะเป็นผู้พิทักษ์รักษา ปกป้องคุ้มครองลูกหลานภายในครอบครัว คอยสอดส่องดูแลควบคุมความประพฤติของลูกหลาน จึงเป็นปรากฏการณ์สำคัญคอยขวางกั้นมิให้คนในครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติกระทำในสิ่งที่ผิด จาริด ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามหรือศีลธรรม ซึ่งสามารถแบ่งฝักรรพบุรุษออกเป็น ๒ ประเภท

๑) **ผีปู่ย่า** คือ วิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นผีประจำตระกูลมีการนับถือกันในหมู่วงศ์เครือญาติเดียวกัน มีหน้าที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ ทำหน้าที่ยุติความขัดแย้งในหมู่เครือญาติ มีการสืบทอดผ่านทางสตรี ดังนั้น สตรีที่มีอายุหรือมีอาวุโสในกลุ่มญาติ จะมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทุกคน แม้แต่การแบ่งผีเพื่อให้กลุ่มญาติที่มีความประสงค์แยกผีออกไป เพื่อความสะดวกต่อการประกอบพิธีกรรม เช่น อยู่ห่างไกลไม่สะดวกในการเดินทาง เมื่อพิธีการเลี้ยงผีประจำปี สำหรับที่อยู่อาศัยของปู่ย่า ลูกหลานจะสร้าง เรือนขึ้นในมุมใดมุมหนึ่งของบ้าน เรียกว่า หอผีปู่ย่า มีขนาดไม่ใหญ่โตนัก ทำด้วยไม้มุงคาหรือกระเบื้อง ยกพื้น มีบันได ห้องรับรอง และห้องนอน คล้ายกับการสร้างบ้านเรือนทั่ว ๆ ไป แต่มีขนาดเล็กกลง ทุกวันลูกหลานจะนำข้าวปลาอาหารคาวหวาน ผลไม้ พร้อมดอกไม้ธูปเทียนไปเช่นไหว้สักการะบูชา เพื่อขอความคุ้มครองปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข

๒) **ผีผดและผีเม็ง** นับว่าเป็นผีประจำตระกูลอีกประเภทหนึ่ง ที่จัดอยู่ในเครือฝักรรพบุรุษหรือผีปู่ย่า ซึ่งมักจะพบมีการนับถืออยู่ในเขตชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นผีของคนในเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเจ้านาย และขุนนาง ดังนั้น พิธีกรรมจึงค่อนข้างจะซับซ้อน ตระกูลของผีผดผีเม็ง มักสืบเชื้อสายไปได้ไกล ผีผดผีเม็งจะมีชื่อเรียกขานเป็นชื่อเจ้านายอยู่ในตำนาน ตระกูลที่นับถือผีผดและผีเม็งในทุกวันนี้มีเหลืออยู่ไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง

โดยข้อเท็จจริงแล้วผีผดและผีเม็งนั้นเป็นผีประจำตระกูล ที่มีความแตกต่างกันทั้งในความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนและรายละเอียดในพิธีกรรม แต่มักจะถูกเรียกรวมกันว่า ผีผดผีเม็ง เนื่องจากพิธีกรรมในการเลี้ยงผีผดผีเม็งนั้นจะจัดในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน และมีการฟ้อนรำหรือเรียกว่า ฟ้อนผี เพื่อเป็นการสังเวยฝักรรพบุรุษ บางครั้งก็จะมีการจัดฟ้อนผีรวมกันเรียกว่า ผีผดซอนเม็ง ดังนั้น พิธีกรรมในการเลี้ยงผีดังกล่าวนี้จึงจัดเป็นประเพณีที่มักเรียกรวมกันไปด้วยว่า ประเพณีฟ้อนผีผดผีเม็ง

๒. **ฝักรรภักษ์หรือฝักรรอะฮัก** ตามสำเนียงคำเรียกของชาวล้านนาค้น เป็นฝักรรอีกประเภทหนึ่งที่ค่อนข้างจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับชุมชน และวิถีชีวิตของชาวล้านนาอยู่เสมอ ฝักรรพบุรุษกับฝักรรภักษ์มีความแตกต่างกันอยู่ที่บทบาท และหน้าที่ในการให้การคุ้มครอง กล่าวคือ ฝักรรพบุรุษจะเป็นผีที่ทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองตระกูลเครือญาติและครอบครัว ส่วนฝักรรภักษ์นั้นมีหน้าที่ให้

การปกปักรักษาบ้านเมือง ชุมชน ให้ร่มเย็นเป็นสุข คຸ້มครองชีวิตและทรัพย์สินตลอดจนอำนวยความสะดวกสมบูรณ์ให้เกิดแก่สมาชิกในชุมชนนั้น ๆ ชาวล้านนามีความเชื่อว่า สถานที่ทุกแห่งจะมีผีให้ความคุ้มครองปกปักรักษาอยู่ จึงเรียกผีที่มีหน้าที่อารักขาหรือรักษาสถานที่ต่าง ๆ เหล่านั้นว่าผีอารักขาหรือผีเจ้าที่เจ้าทาง หรือพระภูมิเจ้าที่ ในคำเรียกของภาคกลางนั่นเอง

๓. **ผีเจ้านาย** เป็นคำเรียกผีอีกประเภทหนึ่งที่ชาวล้านนา (๘ จังหวัด ภาคเหนือตอนบน) ให้การนับถือ คำจำกัดความของผีเจ้านาย นั้นมีผู้รู้หลายท่านได้อธิบายไว้หลายความเห็นเป็นต้นว่า ชาวบ้านมักจะเรียกผีเจ้านายอีกชื่อหนึ่งว่า ผีเจ้าที่และผีเจ้าบ้านว่า ผีเสื้อบ้าน ที่อยู่ของวิญญาณทั้งสองเป็นเรือนไม้เล็ก ๆ ซึ่งชาวบ้านสร้างไว้ตรงปลายนาทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านเรือน ผีเจ้านายจะอยู่ใกล้หมู่บ้านมากกว่าเรือนผีเจ้าบ้าน มีขนาดใหญ่กว่าและอยู่ด้านทิศตะวันออกของเรือน ผีเจ้าบ้าน เชื่อกันว่าผีเจ้านายได้อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาช้านาน และผีเจ้าบ้านเป็นวิญญาณของบรรดาผู้ที่ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่แต่แรก การเช่นไหว้บวงสรวงบูชาจะต้องกระทำทุกปี เพื่อความสงบสุขความอุดมสมบูรณ์และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อีกความเห็นหนึ่งกล่าวว่า ผีบ้านหรือผีเมืองนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผีเจ้านาย ที่เรียกผีเจ้านายนั้นก็เพราะมีการพยากรณ์ (ผีเจ้านายคงเพี้ยนมาจากคำว่าผีทำนาย) ส่วนในอีกความเห็นหนึ่งกล่าวว่า ในแต่ละชุมชนยังมีผีเฉพาะของท้องถิ่นซึ่งมักเรียกว่า ผีเจ้านาย เป็นผีวิรบุรุษ ในพื้นที่หนึ่ง ๆ ก็มักมีผีวิรบุรุษตนหนึ่ง หรืออาจหลายตนก็ได้ จะมีหอผี (ศาล) ของตนกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ

๔. **ผีครู** เป็นผีสำคัญ ที่ชาวล้านนานับถืออีกประเภทหนึ่ง ชาวล้านนาเชื่อกันว่าความรู้ทุกแขนง มีครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ด้วยเหตุนี้ในกลุ่มคนบางประเภท เช่น ช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างฟ้อน ช่างจ้อย ช่างซอ นักมวย นักดาบ ตลอดจนผู้ที่มีเวทมนตร์คาถา และโหราศาสตร์ เป็นต้น จึงมีการนับถือครูหรือ ผีครู และในบ้านเรือนของคนเหล่านี้จะมีหิ้งผีครูซึ่งมักจะตั้งอยู่บริเวณหัวนอนไว้สำหรับบูชาด้วย^{๒๒}

ในวิถีชีวิตของชาวล้านนาการเรียนรู้หรือขอรับวิชาความรู้ใด ๆ เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพและป้องกันภัยสำหรับตนนั้น จะมีพิธีกรรม การไหว้ครู โดยจะนำข้าวดอก ดอกไม้มาเป็นเครื่องพลีกรรมแก่บุคคลหรือครูที่ตนจะเรียนรู้ด้วย เมื่อครูรับเป็นลูกศิษย์แล้ว ลูกศิษย์จะต้องปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ รวมทั้งจริยธรรมและจรรยาบรรณที่เกี่ยวกับวิชานั้น ๆ อย่างเคร่งครัด สิ่งสำคัญคือจะต้องบูชาครูหรือผีครู เพื่อให้วิชาที่ร่ำเรียนมีความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งจะมีพิธีการต่าง ๆ ตามแต่ละสำนักจัดขึ้น ตามวัน เวลา และโอกาสที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น วันสงกรานต์

^{๒๒} สุรพล คำวิหิกุล, *ล้านนาถึงแควลุ่ม สักกมและวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

(วันพฤหัสบดี วันที่ ๑๕ เมษายน) เมื่อเสร็จพิธีขึ้นครูแล้ว ผู้เป็นครูก็จะแบ่งเครื่องพิธีเป็น ๒ ส่วน มอบให้ลูกศิษย์ ๑ ส่วน ครู ๑ ส่วน บางที่เรียกว่า แบ่งครู ซึ่งหมายความว่า นับแต่นี้ไป ลูกศิษย์คนนั้นจะมีผีครูสำหรับบูชาเป็นของตนเอง และสามารถประกอบอาชีพได้

ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีครูนั้น ก็จะเหมือนกับการนับถือผีอื่น ๆ โดยทั่วไป เช่น เมื่อมีการแบ่งผีครูมานับถือและมีหิ้งบูชาครูอยู่ในเรือนของตนแล้ว ในการที่จะกระทำการใด ๆ ผู้นับถือผีครูต้องบอกกล่าวผีครู ในกรณีที่มีการกระทำผิดหรือกระทำไม่เหมาะสมไปจากที่ครูสั่งสอนไว้ ผีครูอาจจะทำให้เกิดเจ็บป่วยแก่ทั้งตน และคนใกล้เคียงได้ เรียกว่า ผิดผีครูจำเป็นต้องมีการทำพิธี ฟายครู คือนำดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมา นอกจากนี้ในวันเทศกาลสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ หรือจะมีกิจกรรมใด ๆ ในบ้านเรือน เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ก็จะต้องมีการบอกกล่าวและเซ่นไหว้ผีครู ด้วยสำรับอาหาร ดอกไม้ ธูปเทียน เพื่อเป็นการสักการะพ้องถึงฤดูกาลที่กำหนดเป็นประจำ จะต้องมีการร่วมมือกันที่เรียกว่า การเลี้ยงผีครู ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ลูกศิษย์จะมากระทำเพื่อรำลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ในงานนี้อาจารย์จะบอกกล่าวเหล่าศิษย์ของตนให้มาร่วมกันทำพิธีเซ่นไหว้ ด้วยเครื่องพลีกรรม หัวหมู ไก่ต้ม และอื่น ๆ เมื่อพร้อมแล้วก็จะทำพิธีไหว้ตั้งवेย เสร็จแล้วจะนำเครื่องพลีกรรมเหล่านั้น มาแบ่งกันกินถือว่าการทำอย่างนี้จะทำให้โรคาพยาธิในร่างกายหรือภัยอันตรายต่าง ๆ ได้หายไปจากตนพร้อมกันนั้นก็จะบนบานให้พ่อครู หรือผีครูให้ความคุ้มครองป้องกันให้มีความสุขความเจริญสมหวังในสิ่งที่ตนปรารถนา

ความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ ไม่เฉพาะในล้านนาเท่านั้น ผีมีความสำคัญต่อสังคมในอดีต กล่าวคือ มีหน้าที่ขัดเกล่าให้ผู้คนอยู่กันอย่างมีระเบียบ วินัย รักษามโนธรรมนิยม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามอย่างเคร่งครัด จนกลายเป็นแบบแผนหรือกติกาของสังคม จึงมีผีอยู่หลากหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน และมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความเชื่อเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องการเคารพธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีในท้องถิ่น เช่น ภูเขา แผ่นดิน ป่าไม้ แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ว่าธรรมชาติเหล่านี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองรักษาอย่างน่าอัศจรรย์^{๒๓} จะละเมิดมิได้ จึงเป็นที่มาของพิธีกรรมต่าง ๆ ต่อธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขแก่มนุษย์

พิธีสืบชะตา เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านนา ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ โดยเชื่อว่าธรรมชาติทุกอย่างมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษา จึงนำเอาความเชื่อระบบผี เทพ อาารักษ์ ซึ่งเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติมาแฝงไว้ในพิธีสืบชะตา ผสานเข้ากับหลักศาสนาพราหมณ์

^{๒๓} อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๗/๔๐๑, ๑๗๗/๗๒๕.

และพุทธ แนวคิดดั้งเดิมนี้สามารถอธิบายความเชื่อพื้นฐานของคนล้านนาได้ว่า เหตุใดต้องมีเครื่องสืบชะตาเป็นพืชและสัตว์ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของพิธีสืบชะตา

๒.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์

ชาวล้านนาเมื่อจะประกอบพิธีทำบุญทำกุศลซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ก็จะดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคลควบคู่กันไป ซึ่งความเชื่อนี้จะปรากฏให้เห็นในดวงฤกษ์ที่จารึกในตอนบนสุดและจารึกที่บอกปี เดือน วัน คติ นาทิ ฤกษ์ ของการทำกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้รวมถึงดวงชะตาของโบสถ์ วิหาร หรือวัด อันแสดงให้เห็นว่าความเชื่อทางโหราศาสตร์สามารถผสมผสานผนวกกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างลงตัว

๑. **วิธีหาวันที่เป็นมงคล** ชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องวันที่เป็นมงคล และวันที่ไม่เป็นมงคล สำหรับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ที่จะทำให้การจัดพิธีสำเร็จไปด้วยความเรียบร้อย เช่น ปลุกสร้างบ้าน ย้ายที่อยู่ การเดินทาง ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ จัดงานมงคลสมรส มักจะหาวันที่เป็นมงคล เรียกว่า “วันไชยฤกษ์”

พระเทพรัตนมุนี (สุทัศน์ สุทฺตฺสโน) ได้กล่าวถึงวันไชยฤกษ์ ใน สทา โสตถิ ภวันตุ เม สวสดีปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๖ ว่า วันข้างขึ้น หรือวันข้างแรม ที่เป็นวันมงคลและวันที่เป็นอัปมงคล^{๒๔} ซึ่งผู้จะจัดงานหรือทำพิธีการมงคลควรพิจารณาเลือกวัน ตามคติโบราณล้านนาได้กล่าวไว้ ดังนี้

ขึ้น – แรม ๑ ค่ำ	ข้างแแก้วขึ้นสู่โรงธรรม	ดี
ขึ้น – แรม ๒ ค่ำ	พึงธรรมกลางป่าช้า	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๓ ค่ำ	ล้างมือถ้าตากิน	ดี
ขึ้น – แรม ๔ ค่ำ	นอนปลายดินตากแดด	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๕ ค่ำ	ผีแวดล้อมปองเอา	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๖ ค่ำ	ลงสำเภาไปค้า	ดี
ขึ้น – แรม ๗ ค่ำ	เคราะห์อยู่ถ้าคอยชน	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๘ ค่ำ	สรวนบ่เมี้ยน (ไม่เสร็จ)	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๙ ค่ำ	ถูกเสี้ยนพระยาราม	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๑๐ ค่ำ	หาความงามบ่ได้	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๑๑ ค่ำ	จีไว้กลายเป็นดี	ดี
ขึ้น – แรม ๑๒ ค่ำ	บ่มีสังคีสักคาบ	ไม่ดี
ขึ้น – แรม ๑๓ ค่ำ	ไชยะปราบชมพู	ดี

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๖/๒๔๕, บ.ม. (ไทย) ๒๕/๒๕/๑๐๕.

ขึ้น – แรม ๑๔ ค่ำ ศัตรูปองร้าย ไม่ดี

ขึ้น – แรม ๑๕ ค่ำ ถูกแม่วายเป็นหวัดปองเอา ไม่ดี

๒. วันเสียประจำเดือน นอกจากวันไชยฤกษ์แล้ว ยังได้กล่าวถึงวันเสียประจำเดือน ซึ่งเป็นตำราล้านนา(นับเดือนทางภาคเหนือ) อีกเช่นกัน หมายความว่านับเดือนเร็วกว่าเดือนตามปฏิทินสากลไป ๒ เดือน โดยนับตามจันทรคติ เช่น เดือน เกียง (เดือน ๑) จะเริ่มในเดือนพฤศจิกายน เดือนยี่ (เดือน ๒) เดือน ธันวาคม เดือน ๓ เดือน มกราคม จนถึงเดือน ๑๒ เป็นต้น ซึ่งมีตำราวันเสียประจำเดือน ดังนี้

เดือน เกียง (๑), ๕, ๙	ระวี-จันทั้ง	เสีย	อาทิตย์-จันทร
เดือน ยี่ (๒), ๖, ๑๐	อังคาร	เสีย	อังคาร
เดือน ๓, ๗, ๑๑	โสริ-กูร	เสีย	เสาร์ – พุธหัดดี
เดือน ๔, ๘, ๑๒	สุโข-พุธา	เสีย	ศุกร์ – พุธ ^{๒๕}

กล่าวโดยสรุป ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลัก ผสมผสานกับหลักการของศาสนาพราหมณ์ ใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล เพื่อความสุขส่วนตนและสิ่งรอบข้าง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ การคุ้มครองธรรมชาติโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพอารักษ์ประจำภูเข ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง ตลอดจนเหมืองฝาย หรือ แหล่งน้ำสำหรับ หล่อเลี้ยง เรือกสวน ไร่ นา หรือการเกษตรอื่น ๆ จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เสมอ

การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อการสืบชะตาของชาวล้านนา จำเป็นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม ของคนล้านนาว่ามีพื้นฐานอย่างไร ดังนั้น ความเชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนา ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านนา สามารถอธิบายพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติพิธีกรรมสืบชะตา

๒.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์

เสฐียร โกเศศ กล่าวถึงความเชื่อทางไสยศาสตร์ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อเรื่องผีसाग เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณ ชาวล้านนาแต่โบราณเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ และจากความเชื่อดังกล่าวคัมภีร์สืบชะตาก็เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ที่ยืนยันความเชื่อนี้ โดยกล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องทิศผีหลวง และที่อยู่ในแต่ละวันว่าอยู่ที่ไหน การจะหาที่อยู่ ทำมาหากินอย่าได้ไปตรงกับที่ผีหลวงอยู่

^{๒๕} พระเทพรัตนมุนี (สุทัศน์ สุทฺธสโน), แนวปฏิบัติศาสนพิธีคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

๒. ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาอาคมเครื่องรางของขลัง “เวท” เป็นชื่อในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์มี ๔ หมวดใหญ่ หมวดหนึ่งเรียกเป็นภาษาไทยว่า “คัมภีร์พระเวท” บรรจุความสำหรับรับใช้สวดสวดเทวดา ถ้านำใช้เสกเป่าเพื่อบังคับผีหรือเทวดา ให้บันดาลในสิ่งที่ตนปรารถนา ก็เรียกว่า “มนต์” มนต์แปลว่า คำศักดิ์สิทธิ์สำหรับใช้เสกเป่า “คาถาอาคม” คืออักขระหรือข้อความที่ผู้ขึ้นซึ่งถือว่ามีความสำคัญ เมื่อนำไปใช้ตามลัทธิที่กำหนด “เครื่องรางของขลัง” คนไทยเชื่อว่าเครื่องรางของขลัง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองป้องกันผู้ที่เป่าเข้าของได้ จะทำให้อยู่คงกระพันหนังเหนียวยิงฟันไม่เข้ามีหลายประเภท เช่น พระเครื่อง ตรีศูรยันต์ วาน เหล็กไหล เป็นต้น^{๒๖}

ระบบความเชื่อและสังคมมนุษย์เป็นคนละส่วนกัน แต่มักจะมีการใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ ทั้งนี้ก็เพราะสมาชิกในสังคมจำเป็น จะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ตอบโต้กันอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง การพึ่งพาอาศัยกันทางสังคม ทำให้มนุษย์จำเป็นจะต้องมีสื่อกลางที่เป็นแบบแผนเดียวกัน และแบบแผนทางความเชื่อนั้น จึงมีลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมโดยทั่วไป เวลาเราจะทำอะไร พูดอะไรขึ้นมานั้น จะต้องรู้ล่วงหน้าว่าจะพูดกับใคร โอกาสไหน สิ่งเหล่านี้เรียกว่า ค่านิยม ซึ่งหมายถึงเกณฑ์หรือคุณค่าที่มีอยู่ในใจของมนุษย์ ที่มนุษย์ใช้ประเมินตัดสินว่าถูกต้องหรือไม่ ค่านิยมเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในใจและมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งมนุษย์จำเป็นจะต้องกระทำ แสดงออก หรือสัมพันธ์กับผู้อื่น ความเชื่อเกี่ยวกับค่านิยมนี้อาจหมายถึงความโน้มเอียง หรือแนวทางที่คนจะประพฤติตนในทางใดทางหนึ่ง ที่จะพิจารณาได้ตรงต่อ^{๒๗} แล้วว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตัวเอง และสังคมยอมรับนับถือ ก็จะปฏิบัติตามแนวคิดนั้นอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การให้ความหมายของความเชื่อ ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคมหรือวัฒนธรรม

๒.๒.๔ ความเชื่อทางศาสนา

สุพัตรา สุภาพ กล่าวว่า ก่อนที่จะมีศาสนาใด ๆ เกิดขึ้นในโลก มนุษย์ได้มีการเชื่อถือลัทธิต่าง ๆ มาก่อนแล้ว มีการอ้อนวอนบูชาต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอพร และความคุ้มครอง แต่ไม่มีผู้ใดเป็นศาสดานำออกเผยแผ่ในรูปของศาสนา ศาสนาจึงเกิดจากความกลัวสิ่งต่าง ๆ ที่ล้อมรอบตัวเป็นความเกรงกลัวปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่สามารถอธิบายได้ เช่น พายุร้าย ไฟป่า น้ำท่วม แผ่นดินไหว พระอาทิตย์ พระจันทร์ มนุษย์จึงต้องพยายามกราบไหว้เอาใจ และกราบไหว้บูชาเพื่อบูชา ขอความเมตตาคุ้มครองป้องกันให้ปลอดภัย และบันดาลให้มนุษย์ได้สิ่งที่หวังไว้มนุษย์จึง

^{๒๖} เสฐียร โกเศศ, ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๘), หน้า ๓๑.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒.

เคารพด้วยความเกรงกลัว ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับชีวิตตนและส่วนรวม เมื่อความเชื่อเหล่านี้ได้เกาะตัวเข้าและถูกเผยแผ่โดยคณาจารย์เป็นกิจจะลักษณะ ต่อมากลายเป็นลัทธิใหญ่ เช่น ลัทธิพราหมณ์ ศาสนามีปรากฏอย่างสมบูรณ์เมื่อ ๒๖ ศตวรรษที่ล่วงมาแล้ว

ศาสนาหมายถึงคำสั่งสอน ซึ่งแต่ละศาสนาอาจจะมีคำสั่งสอนเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันในด้านรูปลักษณะ (Form) และหน้าที่ทางสังคม(Function) โดยมีจุดหมายเช่นเดียวกัน คือ สอนคนให้เป็นคนดี ให้คนเข้ากับสังคมหรือยอมให้สังคม ให้คนมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้มีความสามัคคี^{๒๘} ให้มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ เป็นที่รวมแห่งความเชื่อและความเคารพนับถืออันสูงสุดของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน

๑. องค์ประกอบของศาสนา ได้แก่

๑) พิธีกรรม (Ritual or Ceremony) พิธีกรรมก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดความเลื่อมใส และความจงรักภักดีต่อศาสนา แต่ศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน ลำตัด สวดอ้อนวอน การบูชา การตาย เป็นต้น

๒) สัญลักษณ์ (Symbolism) เป็นสัญลักษณ์ของแต่ละศาสนา เพื่อให้สาวกได้มีเครื่องหมายแสดงต่อกันว่าตนอยู่ในศาสนาใด หรือใช้เป็นเครื่องหมายยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ศาสนาพุทธมีพระพุทธรูป ศาสนาคริสต์มีไม้กางเขน ศาสนาอิสลามถือพระจันทร์เสี้ยว บางศาสนาใช้รูปเคารพต่าง ๆ

๓) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacred objects) ปกติสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะหมายถึง สัญลักษณ์ของศาสนา คือ จัปต้องได้หรือจัปต้องไม่ได้ก็ได้ เช่น พระ น้ำมนต์ วัด เจดีย์ รอยพระพุทธรูป โบสถ์ แม่น้ำ ภูเขา คำสวด ภูต ผี ปีศาจ เทวดา พระเจ้า ฯลฯ

๔) องค์การ (Organization) องค์การ เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ฯลฯ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของศาสนา องค์การ หมายถึง พระ นักบวช นักสอนศาสนา หมอผี โดยบุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาของตน ตลอดจนช่วยประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หากองค์การเข้มแข็งศาสนาก็จะแผ่ขยายไปได้อย่างมั่นคง เช่น ศาสนาคริสต์ และอิสลาม ที่มีองค์กรที่อุทิศชีวิตเพื่อความดำรงอยู่ของศาสนา ศาสนาทั้งสองจึงมีผู้นับถือเกือบทั่วโลก

๕) คำสอนหรือความเชื่อ (Teachings or Belief) ทุกศาสนามักจะสอนคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม โดยแต่ละศาสนาก็มีความเชื่อของตนเป็นพื้นฐาน เช่น ศาสนาคริสต์ เชื่อว่า พระเจ้าสร้างโลก ศาสนาพุทธเชื่อเรื่อง นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ส่วนศาสนาใดจะเน้นเรื่องใดก็

^{๒๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๘/๓๐๘, พ.ช. (ไทย) ๒๓/๒๖/๔๐๐, ๕๕/๑๔๒, ๑๓๓/๔๕๑.

แล้วแต่ความเชื่อของศาสดาหรือสาวกของศาสนานั้น ความเชื่อจึงอาจจะเชื่อด้วย ความศรัทธา^{๒๕} หรือเชื่อด้วยปัญญาและการให้เหตุผลก็ได้ เพราะศาสนาเป็นของทุกคนหากใครต้องการยึดมั่น หากศาสนาใดมีการประสานกลมกลืนกับปัญญา ความคิด และจิตใจของคนศาสนานั้นก็จัดว่าเป็นศาสนาที่ดีและเหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชาติที่นับถือ^{๒๖}

๒. ความเชื่อของศาสนาพุทธ พิชุร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง กล่าวว่า ศาสนาพุทธ เชื้อเรื่อง นรก สวรรค์ การเวียน วาย ดาย เกิด ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ปฏิเสธเรื่องพระเป็นเจ้าสร้างโลก แต่สอนว่าโลกปรากฏเกิดขึ้นตามธรรมชาติ กรรมเป็นผู้สร้างสรรค์สรรพสัตว์และ ทำให้แตกต่างกันเพราะการกระทำของตน เชื่อมมั่นในผลของกรรมเรียกว่า “กรรมลิขิต” คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนไม่ผูกขาด ให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้นับถือ สอนให้คนเป็นใหญ่ในตัวเอง เคารพตนเองยึดตนเองเป็นที่พึ่ง การกระทำของตนเป็นชี้ชะตาของผู้กระทำ การกระทำเป็นไปด้วยเหตุผล ไม่สอนให้คนเชื่ออย่างมงาย พระพุทธศาสนาปฏิเสธการถือขึ้นวรรณะ^{๒๗} ไม่เลือกชั้นวรรณะ ให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้นับถือ สอนให้ดำเนินตามสายกลางอาศัยเหตุผล เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ ปฏิเสธการบูชาัญญ์ สอนให้ศาสนิกชนแผ่เมตตา และความรักใคร่ไปยังสรรพสัตว์^{๒๘} โดยไม่มีประมาณ ไม่แสวงหาความสุข ที่ได้มาจากความทุกข์ของคนอื่นโดยถือหลักว่า เมื่อสัตว์อื่นมีความสุข เราย่อมมีความสุขด้วย^{๒๙}

พิธีกรรมสืบชะตาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เกิดจากความเชื่อของคนในท้องถิ่นและผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธและพราหมณ์ จึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาแนวคิดของนักวิชาการด้านศาสนาเข้าอธิบายเพื่อให้ทราบผลการศึกษาเกี่ยวกับพิธีสืบชะตา

๓. ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู เชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก มนุษย์สัตว์ และวัตถุธาตุทุกชนิดมาจากพระพรหมผู้เป็นเจ้า เป็นผู้

^{๒๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕-๖/๓-๘, ๔๐/๖๒, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๘, ๗๗/๕๑๘, พ.ชา.ทุกก. (ไทย) ๒๗/๗๕/๘๕, ๑๐๓/๑๗๗, พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๗๑/๖๐๓.

^{๒๖} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๔.

^{๒๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๔๑/๓๖๒-๓๖๔, ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๒๖/๕๔๗.

^{๒๘} วิ.ญ. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๕, วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๕๗/๓๔๒, ที.ส. (ไทย) ๕/๖-๘/๓, อ.ทสก. (ไทย) ๔/๕๕/๒๓๕, พ.ญ. (ไทย) ๒๕/๓-๖/๒๑, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๕-๑๔๒/๗๕, พ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๘๐-๔๘๖/๔๒๑, พ.ชา.ทุกก. (ไทย) ๒๗/๑๐๕-๑๐๖/๕๒.

^{๒๙} พิชุร มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง, พุทธกิจ ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๕.

กำหนดดวงชะตาของสัตว์ ดังนั้น สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามลิขิตของพระองค์เรียกว่า “พรหมลิขิต” ศาสนาพราหมณ์ถือว่าคำสั่งสอนของพระพรหมเป็นของศักดิ์สิทธิ์พระพรหมตรัสไว้ อย่างไรต้องนับถืออย่างนั้น วิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้ สอนให้มีการถือชั้นวรรณะ มนุษย์ไม่เหมือนกัน ร่วมกันไม่ได้ จำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้นับถือ ศาสนาพราหมณ์นิยมการบูชาัญญด้วยการฆ่ามนุษย์ และสัตว์เพื่อสังเวทเทพเจ้า อ้อนวอนให้ทรงโปรดปราน แต่เป็นการทรมานคนอื่นสัตว์อื่นเพื่อความสุขและความปลอดภัยของตนเอง ศาสนาพราหมณ์เชื่อว่ามียางบางอย่างที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ จึงทำให้เกิดความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เวลากกลางคืนมีด มองอะไรไม่เห็นก็เกิดความกลัว พอพระอาทิตย์มีแสงสว่างก็ดีใจ หายหวาดกลัว จึงนับถือพระอาทิตย์ (สุริยะเทพ) จึงเป็นจุดเริ่มแรกของศาสนาที่นับถือพระอาทิตย์ ต่อมาเมื่อเห็นอากาศยอมให้พระอาทิตย์โคจรไปมาได้ จึงได้นับถือวรุณ (วรุณเทพ) คือ เทวดาประจำอากาศ และประทานฝนให้อีก นี่เป็นเหตุที่ทำให้ศาสนาพราหมณ์นับถือธรรมชาติ และอำนาจของธรรมชาติในนามของเทพหรือเทวดา ต่อมาจึงเกิดเทวดาขึ้นมากมาย เช่น รุกขเทวดา^{๓๔} เทวดาประจำต้นไม้ ทางธรณีเทวดาประจำแผ่นดิน ฯลฯ

พิธีกรรมการสืบทอด เป็นกิจกรรมทางสังคมที่เกิดจากความเชื่อของศาสนา และวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อนำมาแก้ไขอุปสรรคปัญหาการดำเนินชีวิต ให้ตอบสนองความต้องการของผู้คน ครอบครัว และชุมชน ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมสามารถนำมาอธิบายผลการศึกษาเพื่อให้รู้และเข้าใจเหตุผลและที่มาของพิธีกรรม

๒.๓ คติความเชื่อที่มีผลต่อวิถีชีวิต

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับ คน บ้าน เมืองของชาวล้านนา ต้องย้อนไปในอดีตที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์มาก่อนที่จะยอมรับเอาศาสนาพุทธเข้ามานับถือเช่นปัจจุบัน ดังนั้น วิถีชีวิตจึงผูกติดอยู่กับคติความเชื่อแบบลัทธิศาสนาพราหมณ์ ตั้งแต่ เกิดเจริญเติบโต รับการศึกษา การประกอบอาชีพ แต่งงาน สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และสร้างเมือง จวบจนถึงสิ้นชีวิตหรือตาย และหลังการตาย จะต้องอาศัยศาสตร์ที่มากับศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น แม้ว่าปัจจุบันจะมีศาสนาพุทธเข้ามาแทนที่แล้วก็ตาม คติความเชื่อของพราหมณ์ยังฝังรากลึกในสังคมล้านนาอยู่

^{๓๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๕/๕๑๐, พ.เบ.ด. (ไทย) ๒๖/๒๕๖-๒๕๕/๒๐๕, พ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๙-๑๕/๘, พ.ชา.ทุกก. (ไทย) ๒๗/๗๒-๗๔/๘๓, พ.ชา.เตรสก. (ไทย) ๒๗/๑๖-๒๒/๓๕๕, พ.ชา.ดีสติ. (ไทย) ๒๗/๓๒๘-๓๓๒/๕๘๘.

๒.๓.๑ คติความเชื่อเกี่ยวกับคน

คนล้านนาเป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลภาษา “ไต” หรือ “ไท”^{๓๕} มีความเชื่อในอำนาจเหนือมนุษย์หรือเหนือธรรมชาติที่เรียกว่า “ผี”^{๓๖} มีความสำคัญและบทบาทถึงขั้นอธิบายโลก อธิบายธรรมชาติ อธิบายมนุษย์ และสรรพสิ่งต่าง ๆ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ดำรงอยู่อย่างไร และเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร อิทธิพลความเชื่อดังกล่าวยังคงฝังอยู่อย่างเหนียวแน่นในจิตวิญญาณของคนล้านนาถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะยอมรับเอาศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้ามาในวิถีชีวิตเป็นเวลานานแล้วก็ตาม ความเชื่อเรื่องผีก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ตามบ้านเรือนจะมีสิ่งก่อสร้างที่แสดงออกถึงความเชื่อการนับถือผี เช่น เรือนผีปู่ย่า เรือนเลื้อบ้าน หอเสื้อเมือง หอผีเหมืองฝาย ผีขุนน้ำ ตลอดจนพิธีกรรมการเล่นผีต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นประจำ ดังนั้น ความเชื่อของคนล้านนามีดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับดวงดาวบนท้องฟ้าที่มีผลต่อคน คนล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับดวงดาวว่าอิทธิพลต่อชะตาชีวิตของคนที่อยู่บนโลกนี้ จึงมีการบูชาดวงดาวต่าง ๆ ในเรื่องนี้ พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺตฺสโน) ได้ให้ทัศนะและอธิบายพิธีพลีกรรมบูชาสะเดาะนพเคราะห์ ทั้ง ๙ ไว้ในแนวปฏิบัติศาสนพิธี ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายว่า ในโอกาสที่บุคคลไม่ได้รับความสุข หรือ ได้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุจากความทุกข์ หรือความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง หรือครอบครัว ก็มักนิยมทำพิธีบูชา นพเคราะห์ทั้ง ๙ แล้วทำพิธีสืบชะตา บางรายเพื่อความสะดวกได้กระทำพิธีบูชาสะเดาะเคราะห์ ทั้ง ๙ ตอนเย็น พอวันรุ่งขึ้นก็ประกอบพิธีสืบชะตา ส่วนอุปกรณ์ที่นำมาประกอบพิธี ก็คือเสตงกาบกล้วยดิบ (สด) ที่สะอาดนำมาประกอบกันเป็น ๙ ช่องเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีขนาดกว้าง-ยาวเท่าศอกของผู้บูชา แต่งด้วยไม้ซีกทำเป็นตงแล้ว ใช้กาบกล้วยดิบขึ้นเป็น ๙ ช่อง หรือ ๙ ห้อง ๆ ละเท่า ๆ กัน ภายในช่องทั้ง ๙ ประดับด้วยช่อกระดาสรูปเทียน มีอาหารคาวหวานประเภทต่างๆ ตามกำลังของดาวนพเคราะห์ทั้ง ๙

ความเชื่อเรื่องดาวนพเคราะห์ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ ซึ่งโคจรผ่านราศีนั้น ๆ ในเวลาเกิดของคน หรือเวลาสร้างสิ่งที่มีความสำคัญ เช่น การสร้างบ้านเมืองเป็นต้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๓๗} ได้กล่าวถึงดาวนพเคราะห์ ๙ ดวง ว่ากลุ่มดาวทั้งหมดที่ถือกันในสมัยโบราณคือดาวนพเคราะห์ ๙ ดวง ได้แก่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ

^{๓๕} ปณิธิ อมาตยกุล, “การย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

^{๓๖} ฉลาดชาย ระมิตานนท์, “ระบบจิตสำนึกกับความยากจนในชนบทไทย”, วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (เมษายน – กันยายน ๒๕๒๓) : หน้า ๖๘-๘๖.

^{๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔ .

พระพหูสัปติ พระสุกัร พระเสาร์ พระราหู พระเกตุ ปัจจุบันนับเพิ่มดาวฤกษ์ ๑ ดวง รวมเป็น ๑๐ ดวง คนล้านนายังเชื่อว่าดวงดาวต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคน ตลอดถึงความสำเร็จในชีวิต การงานก็ด้วยมีดวงดาวคอยให้อุปการะ จึงต้องแสดงความกตัญญูทเวทิตาต่อดวงดาวเหล่านั้น คือ “ดาวสุกเคราะห์”^{๓๘} ได้แก่ พระจันทร์ พระพุธ พระพหูสัปติ พระสุกัร การสืบทอดจะมุ่งหวังให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากโรคภัยและเสนียดจัญไร^{๓๙} ต่าง ๆ และเพื่อความป็นสิริมงคล การบูชาดาวนพเคราะห์ของชาวล้านนาจะจัดก่อนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ๑ วัน^{๔๐}

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับชะตาหรือการเกิด ชะตา ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชะตา ความหมายถึง เวลาเกิดของคน หรือเวลาสร้างสิ่งสำคัญเช่นบ้านเมืองเป็นต้น ส่วนชะตา หมายถึง ลักษณะหรืออักษะบางอย่างที่ทำให้รู้สึกชอบหรือไม่ชอบในทันทีทันใด เช่น ถูกชะตากัน ลักษณะที่บังเกิดสำแดงเหตุดีและร้าย เช่น ชะตาดีชะตาร้าย แบบรูปราศีที่บอกดาวพระเคราะห์เดินถึงราศีนั้น ๆ ในเวลาเกิดของคน หรือเวลาสร้างสิ่งสำคัญ เช่น บ้านเมืองเป็นต้น โดยแบ่งเป็น ๑๒ ราศี เรียกว่า ดวงชะตาหรือดวงหรือชะตา^{๔๑}

๓. ความเชื่อเรื่องขวัญ ขวัญตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผมหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย มิ่งมงคล สิริมงคล ความดี เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน สิ่งที่ไม่มีความดีเชื่อว่ามิได้อยู่ประจำชีวิตของคน ตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล^{๔๒} เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ขวัญจึงเป็นสิ่งที่ประจำอยู่ในร่างกายมนุษย์มีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม และมักจะนำคำว่าขวัญมาใช้กับสิ่งที่รักและเทิดทูน เช่น คำว่า ขวัญเรือน มิ่งขวัญ จอมขวัญ ขวัญใจ เมียขวัญ ฯลฯ นอกจากนั้นยังใช้กับสิ่งของที่นำไปเป็นของที่ระลึกเพื่อมอบแก่คนรักและเคารพ ในโอกาสสำคัญ เช่น วันเกิด วันเด็ก วันทำบุญขึ้นบ้านใหม่ วันขึ้นปีใหม่ โดยเรียกสิ่งนั้นว่า ของขวัญ เป็นต้น^{๔๓}

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๔/๔๑๓, วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๕๓/๓๐๖, ๗/๒๖๕/๔๔-๔๕, ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๗๘-๓๕/๘๔, พ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๖๒/๔๕๔.

^{๓๙} พระธรรมราชาโนวัตร (สุทนต์ สุทนต์โน), แนวปฏิบัติศาสนพิธีคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

^{๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๓๔.

^{๔๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๖๘-๒๖๙/๕๒-๕๓, ๒๘๘/๗๓, ๒๕๓/๘๗.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน.

๑) นิทานปรัมปราเรื่องมนุษย์เกิดจากน้ำเต้า มีข่า กระเหิง^{๔๕} และไท สะท้อนการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในลุ่มน้ำโขง

๒) นิทานปรัมปราที่ให้ความสำคัญกับการกำเนิดมนุษย์คู่แรก เช่น โคตรวงศ์ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในล้านนาและอีสานคือ “ปู่แสงสีย่าแสงไล่” หรือ “ปู่สังกะสาอย่าสังกะสี”

๓) นิทานปรัมปราที่มีพลังเหนือธรรมชาติเป็นผู้สร้าง คือ “ແณ” แล้วส่งมนุษย์ผู้เก่งกล้าลงมาปกครอง ซึ่งในตำนานไทอาหม เทวดาส่ง “ขุนหลวงขุนหลาย” ลงมาครอง “เมืองนูนสูงคำ” และกลายเป็นต้นตระกูลไท ข้างฝ่าย พงสาวดารล้านช้าง ก็ผสมผสาน เช่น หลังจากมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้าแล้วขาดผู้ปกครอง พญาແณจึงให้ผู้มีบุญคือ “ขุนบรมราชาธิราช” ลงมาเกิด และปกครองต่อมาใน “เมืองน่าน้อยอ้อยหนู” (บริเวณใกล้กับเขื่อนเบียนฟูเวียดนามเหนือปัจจุบัน)^{๔๖}

ในคดีล้านนา “พญาແณ” ได้ถูกเปลี่ยนมาเป็น “พญาอินทร์” และผูกไว้เป็นตำนานว่า พระอินทร์ส่ง “พญาธัมมิกราชมั่งราย” มาเกิด เมื่อเมืองขาดผู้ปกครองทั้งหมดนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเปลี่ยนแปลงพลังอำนาจเหนือธรรมชาติจาก “ແณ” เป็น “พระอินทร์” เป็นการสอดคล้องกับความเชื่อเดิมด้วยถือว่าอยู่บนฟ้าเช่นเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน พงสาวดารโยนกก็กล่าวว่า พระอินทร์ให้ “ลาวจากเทวบุตร” ลงมาเกิดเพื่อเป็นต้นราชวงศ์ปกครองล้านนา การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ทั้งในทางมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ยังไม่ได้ข้อสรุปยุติแต่อย่างน้อยก็ได้ บ่งบอกให้รู้วิธีการสื่อสารของคนโบราณว่า ในมโนคติของชาวล้านนาที่สืบสานกันมานั้น นิทานปรัมปราเกี่ยวกับต้นกำเนิดของมนุษย์ได้แสดงออกถึงความคิดและความเชื่อของชาวล้านนาไว้ประจักษ์แล้ว ซึ่งในการวิเคราะห์ของนักมานุษยวิทยา

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรมการทะลุกรอบ และกับดักของความคิดแบบคู่ตรงกันข้ามได้ตั้งข้อสังเกตว่า

ให้ความสำคัญกับชนชั้นปกครองว่าเกิดจากบรรพชนคนแรกหรือไม่ก็เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ในขณะที่สามัญชนเกิดจากพืชและสัตว์ในธรรมชาติ ซึ่งอาจบ่งบอกถึงความคิดของชาวล้านนา ในเรื่องพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ ที่เริ่มจากชุมชนในสภาวะธรรมชาติ แล้วเปลี่ยนมาเป็นชุมชนที่ปกครองโดยหัวหน้ากลุ่มเครือญาติ จนท้ายที่สุดพัฒนาขึ้นเป็นรัฐ

^{๔๕} นพพร เป็งจันทร์, “การนำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยที่ปรากฏในวารสารสาละวินโพสท์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^{๔๖} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของชาวล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖.

ขณะเดียวกันความคิดในเรื่องพัฒนาการทางสังคมดังกล่าว ได้สอดแทรกความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาของชาวล้านนาได้ด้วย ในสังคมยุคแรก ชาวล้านนาจะเห็นโลกทางสังคมของมนุษย์ ธรรมชาติ และโลกทางความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาล (Cosmic World) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น มนุษย์จึงเกิดจากพืชและสัตว์และเป็นพี่น้องกันได้ ขณะที่ผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในโลกของจักรวาลอาจเป็นบุคคลธรรมดา ในสังคมที่มีหัวหน้ากลุ่มตระกูลเป็นผู้นำก็มีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ในสังคมรัฐนั้น โลกทางสังคมกับโลกของจักรวาลจะแยกออกจากกันเด็ดขาด ทำให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นอำนาจจากภายนอกที่มนุษย์อาจติดต่อได้ด้วยการบวงสรวงหรือเซ่นสังเวย ความเชื่อเช่นนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบทางมานุษยวิทยา ที่ศึกษาวิวัฒนาการของสังคมต่าง ๆ ว่ามีลักษณะที่ค่อนข้างจะเป็นสากล^{๔๖}

ความเชื่อและการให้คุณค่ากับความเชื่อเหล่านี้ กำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากอำนาจที่แพร่เข้ามาจากภายนอก ได้แก่ พุทธธรรม ความคิดและระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ที่มากับการศึกษาสมัยใหม่ เศรษฐกิจทุนนิยม และระบอบประชาธิปไตยที่ถือหลักความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ ซึ่งล้วนแต่อธิบายระบบความสัมพันธ์ด้วยนัยที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง

๕. ความเชื่อเรื่องพระธาตุประจำปีเกิด วัฒนธรรมล้านนาได้ปลูกฝังให้ผู้คนในสังคมมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาด้วยความเชื่อว่า คนที่เกิดในปีต่าง ๆ จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งพิง เรียกว่าพระธาตุประจำปีเกิดโดยมีความเชื่อว่า เมื่อคนเราหมดอายุขัยแล้วดวงวิญญาณก็จะไปสถิตอยู่ประจำตามพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ และหากเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ ได้มีโอกาสไปนมัสการพระธาตุเจดีย์เหล่านั้นก็ถือว่าได้บุญกุศล และทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองมั่นคงยืนนาน ซึ่งเป็นการต่อดวงชะตาให้ยืนยาวสืบไป เช่นเดียวกับการสืบชะตา กลุ่มคนที่มีความสนใจเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุหรือคนแก่ หรือคนชรา ผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่มีอายุมาก แต่สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้โดยไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น ผู้สูงอายุในล้านนาในอดีตสามารถเดินทางไปแสวงบุญ ด้วยการจาริกไปยังที่ตั้งพระธาตุประจำปีเกิด เพื่อสักการะด้วยการเดินเท้าหรือนั่งเกวียน จี๊ม้า และช้าง ตามฐานะของตน ซึ่งการเดินทางต้องใช้เวลาแรมเดือน หรือเป็นปี แต่

^{๔๖} อานันท์ กาญจนพันธุ์, **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบและกับดักของความคิด.**

ปัจจุบันการคมนาคมได้พัฒนาแล้ว ทำให้การจาริกแสวงบุญ^{๔๘} สะดวกขึ้น คนโบราณได้เขียนเป็นตำราการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด^{๔๙}

ตารางที่ ๒.๑ การไหว้พระธาตุ-เจดีย์ประจำปีเกิด

ปีเกิด ล้านนา	ปีเกิดไทยกลาง	พระธาตุ-เจดีย์ ประจำปีเกิด	ธาตุ	สถานที่ประดิษฐาน
จอ	ชวด (หนู)	พระธาตุศรีจอมทอง	ธาตุน้ำ	อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
เป่า	ฉลู (วัว)	พระธาตุลำปางหลวง	ธาตุดิน	อ.เกาะคา จ.ลำปาง
ยี่	ขาล (เสือ)	พระธาตุช่อแฮ	ธาตุไม้	อ.เมือง จ.แพร่
เหม้า	เถาะ (กระต่าย)	พระธาตุแช่แห้ง	ธาตุน้ำ	อ.ภูเพียง จ.น่าน
สี่	มะโรง (งูใหญ่)	วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร	ธาตุดิน	อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ไส้	มะเส็ง (งูเล็ก)	โพนธิ์ปลั่งกัณฑ์ศรี	ธาตุน้ำ	พุทธคยา อินเดีย/ วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่
สะง่า	มะเมีย (ม้า)	พระธาตุตะโก้ง (เขาคอกอง)	ธาตุไฟ	เมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า/ วัด บ้านตาก จ.ตาก
เม็ด	มะแม (แพะ)	พระธาตุคอกยสุเทพ	ธาตุดิน	อ.เมือง จ.เชียงใหม่
สัน	วอก (ลิง)	พระธาตุพนม	ธาตุดิน	อ.ธาตุพนม จ. นครพนม
ปีเกิด ล้านนา	ปีเกิดไทยกลาง	พระธาตุ-เจดีย์ ประจำปีเกิด	ธาตุ	สถานที่ประดิษฐาน
เถ้า	ระกา (ไก่)	พระธาตุหริภุญไชย	ธาตุเหล็ก	อ.เมือง จ.ลำพูน
เส็ด	จอ (สุนัข)	พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี	ธาตุดิน	สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บางตำรา กำหนดให้ใช้แทน พระธาตุนิรंतर์เขาน พม่า/ วัดเกตการาม จ.เชียงใหม่
ไถ้	กุน (หมู)	พระธาตุคอกย	ธาตุน้ำ	อ.แม่สาย จ.เชียงราย

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕/๓๑, ๓๐/๔๑, ๘๖/๔๖, ๘๗/๔๗, ๘๘/๔๘-๔๙, ๒๐๒/๑๕๑, ๓๒๖/๒๕๖, ๔๐๖-๔๐๗/๓๔๑, ๔๐๘/๓๔๒.

^{๔๙} เขียวชาย อักษรดิษฐ์, ล้านนา จักรวาล ตัวตน อำนาจ, (กรุงเทพมหานคร : กริมเกษ เซอร์กราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐-๒๔.

ความเชื่อการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด เป็นสิ่งสำคัญ ที่คนโบราณได้คิดสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อเป็นกุศโลบาย^{๕๐} ให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมในการแสวงบุญ เป็นการสร้างความผูกพันเชิงศาสนาและความเชื่อ ให้คนในภาคพื้นล้านนา อีสาน พม่า และอินเดีย โดยอาศัยแหล่งโบราณสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยง ทำให้พุทธศาสนิกชนผูกติดอยู่กับพระพุทธศาสนา เกิดความเข้มแข็งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความโดดเด่นหรือเอกลักษณ์ของคนในภูมิภาคนี้

๖. ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของเชียงราย เป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีที่ราบอยู่ระหว่างภูเขา มีลำห้วยไหลจากภูเขารวมกันเป็นแม่น้ำสำคัญ ๆ หลายสาย เหมาะสำหรับพื้นที่เกษตรกรรม ด้วยสภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว จึงทำให้ชาวเชียงรายให้ความสำคัญการเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว ปลูกผลไม้ ดินน้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับ

เอกวิทย์ ณ ถลาง ให้ความเห็นของคนในสังคมเกษตรกรรมจะมีความเชื่อว่าอำนาจของความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตอย่างยิ่ง อย่างเช่นวิถีชีวิตของคนล้านนา อีสาน ภาคกลาง ภาคใต้ รวมไปถึงอุษาคเนย์ ทั้งหมดจะมีชีวิตที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลักจะให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมีความสำคัญยิ่งยวดต่อการดำรงชีวิต ความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ความเชื่อพิธีกรรมของคนในสังคมเกษตรกรรมจึงแสดงออกถึงความปรารถนาที่จะขอให้อำนาจแห่งธรรมชาติบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะการขอฝนในพิธีกรรมต่าง ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อและคุณค่าที่ยึดถืออยู่ทั้งสิ้น^{๕๑} การขุดพลกลองกบทำด้วยสำริดอายุกว่าพันปีในดินแดนล้านนาและบริเวณอื่น ๆ ใกล้เคียงกันโดยเฉพาะในเวียงนารวมเหนือ

ศรีศักร วัลลิโภดม ให้ข้อสันนิษฐานว่า กลองกบสำริดเหล่านี้ใช้ในพิธีขอฝน นอกจากนั้น การฟังธรรมคาถาปลาช่อน พิธีจุดบั้งไฟ การแห่พระเจ้าฝนแสนห่า การแห่นางแมว โดยเฉพาะการสร้างสัญลักษณ์รู้อยู่พะยอมและหญิงไว้ในพิธีกรรม ก็ล้วนเป็นการแสดงออกถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ (Fertility Rites) ทั้งสิ้น ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่เข้าใจได้คือการร่วมเพศของชาย-หญิง ทำให้เกิดชีวิตใหม่ ความเชื่อเหล่านี้มีมานานในล้านนา ลาว อีสาน และอาณาจักรทั่วอุษาคเนย์ รวมทั้งพบได้ทั่วไปในสังคมดั้งเดิมอื่น ๆ^{๕๒} ครั้นต่อมาสังคมล้านนา

^{๕๐} พ.ช. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๐.

^{๕๑} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕ .

^{๕๒} ศรีศักร วัลลิโภดม, กลองกบ ทำด้วยสำริด, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖), หน้า ๖๒-๖๓ .

ได้รับอิทธิพลจากลัทธิพราหมณ์ที่มารุ่งเรืองในอุษาคเนย์ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาอวัยวะเพศว่าเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์จึงถูกอธิบายโดยพราหมณ์ว่าเป็นสิวลึงค์

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และฉลาดชาย รติตานนท์ ได้อธิบายว่า

ความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ที่แสดงพลังอำนาจออกมาในรูปของจารีตประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ชาวล้านนาเรียกว่า “จิด” ซึ่งมักจะเป็นข้อกำหนดหรือข้อห้ามที่มีต่อการกระทำใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความสมดุลของบุคคล และชุมชนหรือดุลยภาพระหว่างเพศ เพราะมีความเชื่อว่าดุลยภาพดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ในด้านหนึ่ง จารีตตามความเชื่อนี้จึงเป็นการควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล มิให้ละเมิดครรลองต่าง ๆ ของชุมชน เพราะเชื่อว่าจะเป็น เสนียด จัญไร หรือเป็นเรื่องอุบาทว์ รวมทั้งยังอาจทำให้ผู้ละเมิดเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยอีกด้วย ส่วนอีกด้านหนึ่ง เป็นการจัดความสัมพันธ์ทางเพศและผู้คนในชุมชนให้ได้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างเท่าเทียม และเป็นธรรมเนียมพื้นฐานของจริยธรรมการยังชีพ (Ethics of Subsistence) ซึ่งต่อยอดระบบคุณค่าที่ให้ทุกคนสามารถยังชีพอยู่ได้ อนึ่ง ข้อนาสังเกตเกี่ยวกับบทบาทของชายและหญิงเท่าเทียมกัน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าดุลยภาพระหว่างเพศจะก่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุข ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อที่มาจากภายนอกในระยะหลังที่ให้ความสำคัญกับชายมากกว่าหญิง เช่น ความเชื่อในคาถาอาคมและพุทธศาสนา^{๕๓}

๓. ความเชื่อเรื่องจิด

กรมศิลปากร ได้กล่าวถึง ความเชื่อเรื่องจิด ว่าเป็นความเชื่อของชาวล้านนาที่สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน จิด หมายถึงสิ่งต้องห้าม ได้แก่การห้ามประพฤติปฏิบัติหรือกระทำการสิ่งไม่ดีต่อสิ่งที่ผู้คนส่วนใหญ่นิยมศรัทธา เลื่อมใส ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ตลอดจนถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม จากการศึกษาตำนานหรือตำราพิธีกรรมโบราณ เช่น เอกสารปื๊บสา ชื่อลักษณะจิดทั้งมวล คัมภีร์โลกสมมติราช ตำราพิธีสงฆ์และอุบาทว์ สามารถจัดกลุ่ม จิด ได้ ๒ กลุ่ม

กลุ่มที่ ๑ ได้แก่ จิด ข้อห้ามหลัก หรือ จิดแม่ ที่มีชื่อว่า โลกาวินาศใหญ่ เพราะมีผลกระทบที่เสียหายรุนแรง ลักษณะเป็นวงกว้าง ทั้งแก่ผู้กระทำการละเมิดฝ่าฝืน ต่อชุมชน มี ๓ ประการ

^{๕๓} อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ ฉลาดชาย รติตานนท์, *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรมการทะลุกรอบและกับดักของความคิด*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐ .

๑) **ถมสมุทร** ได้แก่ การถมบ่อน้ำที่ใช้เป็นที่ดื่ม ที่อาบ หรือถมสระน้ำ หนองน้ำ คูน้ำ ที่เป็นของธรรมชาติ หรือที่คนรุ่นก่อนขุดไว้ แล้วใช้เนื้อที่เหล่านั้นทำเป็นสวนเป็นไร่นา หรือสร้างบ้าน สร้างเมือง ถือว่าขัด ขัดห้ามประการที่ ๑ นี้ มีความหมายถึงการสร้างกระแสสำนึกทางสังคมให้รู้จักรักษาแหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนเป็นต้นว่า แม่น้ำ ลำคลอง สระน้ำ หนองน้ำ เหมืองน้ำ เหมืองฝาย ตลอดจนถึงบ่อน้ำที่บุคคลต่าง ๆ ได้ใช้ประโยชน์เพื่อการอาบ การดื่มกินร่วมกันในชีวิตประจำวัน ขัดข้อนี้จึงนับว่ามีนัยที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่สังคมล้านนาเป็นสังคมเกษตรกรรม

๒) **ขุดกระแส** ได้แก่ การขุดย้ายเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินของกระแสน้ำในลักษณะต่าง ๆ ให้ไหลไปในทางอื่น จากเส้นทางที่เป็นของเดิม ถือว่า ขัด ขัดห้ามประการที่ ๒ นี้ มีความหมายถึง การสร้างกระแสสำนึกทางสังคมที่ต้องการสอนให้ทราบถึง พฤติกรรมที่ไม่สมควรกระทำในการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน เพราะถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ละเมิดสิทธิทำกินของผู้อื่น และเป็นการทำลายผลประโยชน์ของส่วนรวม และยังถือว่าเป็นการรุกร้าพื้นที่ส่วนบุคคลและสาธารณะก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท^{๕๔} หรือความเสียหาย ภัยอันตรายต่าง ๆ แก่ผู้ละเมิดฝ่าฝืนข้อห้าม และแก่ชุมชน

๓) **แห่รูทวาร** ได้แก่ การปิดกั้น หรือโยกย้าย ปรับเปลี่ยน ประตูบ้าน ประตูเมือง และรวมถึงการสร้างประตู หรือทางเดินขึ้นใหม่แทนของเก่าแต่ไม่ดีเท่าเดิมถือว่า ขัด ห้ามประเภทนี้ มีความหมายถึง การตักเตือนสั่งสอนบุคคลให้มีความสำนึกรู้จักยับยั้งความต้องการที่ไม่มีขอบเขต ความพอดี หรือกระทำการต่าง ๆ ตามใจชอบของตนเอง โดยขาดความรอบครอบ ไร้ครวญพิจารณา จนก่อให้เกิดความเสียหายทางทรัพย์สินหรือเหตุร้ายอันตรายต่าง ๆ ต่อตนเองและบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน ตลอดจนบ้านเมือง เช่นการแก้ไขกฎหมาย ระเบียบแบบแผน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับตนเองและพวกพ้อง เป็นต้น

๔) **ฮานสรี** ได้แก่ การตัดโค่น หรือลิดรานกิ่งต้นไม้ โดยเฉพาะ ต้นไม้ใหญ่ ไม้มงคล ต้นศรีมหาโพธิ์ ถือว่า ขัด ขัดห้ามประเภทนี้ มีความหมายถึงการสั่งสอนให้รู้จักการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งมีประโยชน์ในแง่ของการสร้างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีแก่ชุมชน แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างคนกับธรรมชาติ ให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอย่างสมดุล และอย่างมองเห็นคุณค่าแห่งการเคารพต่อธรรมชาติ ที่ได้ให้ความสมบูรณ์ต่อการดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นปัจจัยสี่ คือ ที่อยู่อาศัย

^{๕๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๑/๓๓๓, ๔๕๖-๔๕๗/๓๔๑-๓๔๒, ๔๖๕/๓๖๔, ๔๗๓/๓๖๗, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/

อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และในฐานะที่เป็นปัจจัย หรืออุปกรณ์การผลิตที่สำคัญคือ ที่ดิน น้ำ ปุ๋ย จากธรรมชาติ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

๕) **มล้างต็อก** ได้แก่ การทำลายสัญลักษณ์ที่เชื่อถือกันว่า เป็นของมีค่าสำคัญ เช่น ทั้งดี เหล็กอื่น ๆ ซึ่งคนโบราณใช้ทำอาวุธปกป้องบ้านเมือง หรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนหรือ บ้านเมือง เช่น ใจบ้านหรือศาลเทพารักษ์ เป็นต้น ถือว่าขัด ขัดห้ามประเภทนี้มีความหมายถึง การสั่งสอนในแง่ของการปลุกจิตสำนึกให้มองเห็นความสำคัญของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมว่า เป็น สิ่งที่มีคุณค่า เป็นเสมือนรากเหง้าเดิมของวิถีชีวิตของตนเอง ที่จะต้องรู้จักหวงแหนและรักษาไว้ อย่างเข้าใจและภูมิใจ ขัดข้อนี้จึงมีลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ที่มีความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณของชุมชนล้านนาได้พอสมควร

๖) **ปกระโดง** ได้แก่ การถิรณกั้งไม้และง่ามไม้ เพื่อเอาธงชนิดต่าง ๆ ไปแขวนบน ต้นไม้ ถือว่าขัด ขัดห้ามประเภทนี้ มีความหมายถึง การสั่งสอนให้รู้จักที่ต่ำที่สูง ควรทำ ไม่ควรทำ สิ่งใด และไม่เป็นคนมักง่าย เพราะพฤติกรรมดังกล่าวนั้นอาจเกิดอันตราย หรือความเสียหาย ทั้งแก่ ตนเองและผู้อื่นได้ ดังจะพบว่าโดยปกติแล้ว คนโบราณล้านนา จะไม่กระทำการที่เป็นลักษณะข่ม หรือบดบังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ตนได้บูชากราบไหว้ เช่น โบสถ์ หรือพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น และการที่บุคคลขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อแขวนธงนั้น ก็อาจพลัดตกเกิดบาดเจ็บหรือเสียชีวิต เพราะเหตุ ที่มักง่ายนั่นเอง

๗) **ถมเก่าถมใหม่** ได้แก่ การถมดินในที่อยู่ของตน ที่เคยถมแล้วครั้งหนึ่งแล้วถมอีกครั้ง เป็นครั้งที่สอง เพื่อลบซากเก่า ถือว่าขัด ขัดห้ามประเภทนี้ มีความหมายถึง การสั่งสอนให้รู้จัก การเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือ ไม่กระทำการสิ่งใด ๆ ให้เป็นที่เดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่นดังจะเห็นว่าการถมดินที่บ้านของตนให้สูงกว่าบ้านของคนอื่น ๆ นั้น เมื่อถึงฤดูฝนน้ำย่อมไหลนองพัดพาเอาสิ่ง ปฏิกูลและของเน่าเสียต่าง ๆ ไปสู่บ้านคนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน อันเป็นที่มาของความเกลียดชังและ กล่าวคำไม่มงคลต่าง ๆ

กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ความเชื่อเรื่อง ขีด ของคนล้านนาที่มีต่อการประพฤติปฏิบัติในวิถี ชีวิตประจำวันเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่มีผลกระทบทางลบต่อสังคมโดยรวม แต่จะเกิดผลต่อตนเองหรือ คนรอบข้าง ที่บรรพบุรุษได้ห้ามปฏิบัติไว้พอจะยกเป็นตัวอย่าง ดังนี้

- ๑) ห้ามเหยียบธรณีประตู
- ๒) ห้ามนำหมอนิ่งข้าว (หม้อ) ไปตักน้ำในแม่น้ำลำธาร
- ๓) ห้ามนำเสื้อผ้าใส่ตาย (คนตาย) มาสวม
- ๔) ห้ามหิวผมในห้องครัว
- ๕) ห้ามร้องเพลงยามดึกสงัด

- ๖) ห้ามวางปาก (ทัพพี) บนหม้อแกง
- ๗) ห้ามล้มสาครก (ไม้ตีพริก) ไว้ในครก
- ๘) ห้ามตากผ้าขึ้น (ผ้าถุง) ไว้หน้าบ้าน
- ๙) ห้ามผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ยืนขวางบันได
- ๑๐) ห้ามเอาสาครกจุ่มหม้อแกง
- ๑๑) ห้ามกวาดบ้านเรือนเวลากลางคืน
- ๑๒) ห้ามทำประตูบ้านตรงกันกับบ้านตรงข้าม
- ๑๓) ห้ามตัดเล็บเวลากลางคืน
- ๑๔) ห้ามเย็บผ้าเวลากลางคืน
- ๑๕) ห้ามพูดคุยกันเวลารับประทานอาหาร
- ๑๖) ห้ามสระผมเวลากลางคืน ฯลฯ^{๕๕}

๒.๓.๒ คติความเชื่อเกี่ยวกับบ้าน

คนล้านนามีความเชื่อว่า บ้าน เป็นสิ่งที่มีชีวิตเช่นเดียวกับคน บ้านมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไปตามกาลเวลา ดังนั้น เมื่อจะสร้างบ้านจะต้องหาฤกษ์ยามที่เป็นมงคล เลือกสถานที่ปลูกให้เหมาะสมไม่เป็นเสนียด จัญไร จึงจะทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความเจริญรุ่งเรืองผาสุกตลอดไป

สนั่น ธรรมธิ ได้กล่าวถึงคติความเชื่อของชาวล้านนา เกี่ยวกับที่ดินที่จะปลูกสร้างบ้านเรือน เพื่อความอุดมสมบูรณ์และความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตว่า ตามความเชื่อของชาวล้านนา หากจะหาที่ดินสร้างบ้านเรือนในตำรากล่าวไว้ให้พิจารณาคุณลักษณะของแผ่นดินนั้นก่อน ซึ่งหลักการพิจารณามีดังนี้

๑. วิธีดูที่ดินปลูกบ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการปลูกบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต คนในล้านนามีวิธีการพิจารณาลักษณะพื้นที่ดินที่จะปลูกสร้างบ้านไว้ดังนี้

๑) แผ่นดินใดมีผิวงดงาม มีราศี ดูพระจันทร์ข้างขึ้น หากปลูกเรือนตรงนั้นจะมีข้าวของสมบูรณ์ ไม่มีอดอยาก หากประสงค์จะมีลูก ก็จะได้ลูกถึงหกคน ผู้มียศศักดิ์ตำแหน่งสูงจะได้รับการยกย่องสรรเสริญ

๒) แผ่นดินใดมีฐานกลมดั่งเดือนเพ็ญ หากปลูกเรือนอยู่ที่นี่ก็จักมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ

^{๕๕} กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงราย, (กรุงเทพมหานคร : อรุณกาลาพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๒-๒๒๔.

๓) แผ่นดินใดมีสี่ทิศมีสัตว์หมองคั่งสี่เนื้อวัวตายแล้ว หากปลูกเรือนอยู่ มักเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นทุกข์และมักมีคนคอยเบียดเบียนอยู่เสมอ

๔) ดินที่ใดที่มีรูปพรรณสัณฐานเรียบรียาวรีคั่งหุ้ม ปลูกเรือนอยู่ ที่นั้นมักเสียชีวิตหรือไม่เช่นนั้น ก็มีโรคภัยเบียดเบียน ไร้ญาติขาดมิตร หากปรารถนาภรรยาจะได้ภรรยาหนึ่งคนแต่หาบุตรไม่ได้

๕) ดินที่มีวรรณะดังตระพองห้าวข้างถ้าปลูกเรือนอาศัยอยู่ ที่นั้นจะประสบความสำเร็จด้านการปศุสัตว์ประเภทวัวควาย จะแพร่ขยายเพิ่มจำนวนโดยเร็ว

๖) ดินที่ใดมีกลิ่นหอมหวาน ได้ชื่อว่า “ดินสมณะพราหมณ์” หากปลูกเรือนอาศัยจะพบแต่ความสุขสำราญบานใจ มีสมบัติข้าวของและมากด้วยบริวารชายหญิง

๗) ดินที่ใดมีลักษณะเหมือนมีหนูมาซ่อนไข่ให้สัตว์ดินพุดขึ้น ปลูกเรือนอยู่จะพบกับความเจริญ (วุฒิ) มากด้วยญาติมิตรสหาย พืชผล (พืชชะ) งอกงาม อุดมสมบูรณ์

๘) ไม่ควรสร้างบ้านเรือนคร่อมที่ต่าง ๆ คือ แม่น้ำที่ไม่มีมีน้ำไหลผ่านแล้ว ถนนหนทางที่เลิกใช้แล้ว ป่าช้าร้าง วัดร้าง หมู่บ้านร้าง ทั้งนี้คงมีเหตุผลว่าที่ดินดังกล่าวเป็นมลทิน^{๕๖} มาก่อนกล่าวคือ

(๑) แม่น้ำเดิมเป็นที่ไหลผ่านทั้งสิ่งที่ดีและเลวร้ายโสโครก

(๒) ถนนหนทางเดิมเป็นทางผ่านของคน สัตว์และภูตผีปีศาจ

(๓) ป่าช้าเดิมเป็นที่ชุมนุมของผี

(๔) วัดร้างเป็นสถานที่เคยเป็นศาสนสถาน

(๕) หมู่บ้านร้าง มีอัมภมกลอันเป็นเหตุให้ผู้คนล้มตายหรือหนีหายไปเพราะร้อนรนอยู่ไม่ได้^{๕๗}

ด้วยเหตุนี้ จึงเชื่อว่าสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรคงยังแฝงฝังอยู่ ถ้าไปปลูกเรือนอาศัยอยู่ก็ถือว่าที่อยู่ของคนนั้นตั้งอยู่บนแผ่นดินที่คอยอำนวยแต่สิ่งไม่พึงปรารถนาแก่ชีวิตและทรัพย์สิน อนึ่งนอกเหนือจากที่กล่าวมายังมีสถานที่ที่โบราณคือปฏิบัติสืบมา คือ การไม่ปลูกเรือนคร่อมหลักตอไม้ บ่อน้ำ ฐานน้ำ จอมปลวก ปลักควาย

^{๕๖} บ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๒๓/๒๔๐, ๒๕/๒๔๑, ๓๖/๒๔๒, ๕๗/๒๓๑, ๕๘/๒๕๐, บ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖/๖๑๓, ๓/๕๕๓, ๘/๖๑๕, ๕/๖๐๒, ๑๐/๕๕๓, ๑๑/๖๐๘.

^{๕๗} สนั่น ธรรมธิ, พิธีกรรมและความเชื่อการปลูกเรือนล้านนา, (เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๗-๑๕.

ทั้งนี้อาจถือตามคติความเชื่อ ในเรื่องของการฝังสิ่งของอาถรรพ์ใต้ดินบริเวณที่อยู่อาศัย เพื่อหวังผลร้ายต่อเจ้าของบ้าน กรณีคล้ายกัน คือ หลัก ตอไม้ บ่อน้ำ ฐาน้ำ จอมปลวก ปลักควาย ล้วนเป็นสิ่งเชื่อว่ามีพลังอันเร้นลับ หากปลุกเร็นคร่อม ก็อาจได้รับผลร้ายเช่นกัน

สถานที่ต้องห้ามที่โบราณห้ามไม่ให้ปลุกเร็นคร่อม นอกจากหลักตอ บ่อน้ำ ฐาน้ำ จอมปลวก และปลักควายแล้ว ยังพบว่ามีข้อห้ามขยายกว้างออกไปในเรื่องของสถานที่และ การใช้ประโยชน์ กล่าวคือ สถานที่นั้นขยายรวมไปถึงแม่น้ำ สระน้ำที่ถูกขุดขึ้น ธรรมชาติ คือ แอ่งน้ำที่เกิดขึ้นเองรวมทั้งลำเหมืองด้วย สถานที่ดังกล่าวโบราณไม่ให้ถมเพื่อสร้างบ้านเรือน ถมเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำเรือสวนไร่นา หรือแม้กระทั่งเพื่อสร้างบ้านแปลงเมือง

สำหรับเหตุผลนอกจากจะได้รับผลร้ายคือความไม่เป็นมงคลที่เรียก “จืด” แล้ว โบราณมองว่าสถานที่ที่เกิดจากการถมแหล่งน้ำนั้น ดินจะอ่อนตัวยุบง่าย ไม่เหมาะที่จะเป็นที่ตั้งของอาคารบ้านเรือนและไม่เหมาะที่จะเป็นที่ดินสำหรับการเกษตร

ศรีเลา เกษพรหม อธิบายการสร้างบ้านแบบล้านนาในประเพณีชีวิต คนเมืองว่า

๑) วิถีคุณลักษณะที่ดินที่จะปลุกเร็น การปลุกเร็นไม่จริงมีความพิถีพิถันมากกว่าการปลุกเร็นด้วยไม้บั่ว (ไม้ไผ่) เมื่อได้เตรียมเครื่องเร็นเรียบร้อยแล้ว จะต้องดูพื้นที่ที่จะปลุกเร็นก่อนว่าตรงไหนจะได้อย่างไร ซึ่งตำราการดูลักษณะพื้นที่ได้กล่าวไว้ว่า พื้นดินบริเวณไหนสูงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ต่ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถือว่า ดีสร้างบ้านเรือนได้ พื้นดินบริเวณไหนต่ำทางทิศเหนือ สูงทางทิศใต้ ถือว่า ดี สร้างบ้านเรือนได้ พื้นดินบริเวณไหนสูงทุกด้าน เรียกพื้นที่นั้นว่า สุขาตา ดีมาก สร้างบ้านเรือนได้ พื้นดินบริเวณไหนสูงทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่ำทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ชื่อว่า ธรณิดี สร้างบ้านเรือนได้ พื้นดินบริเวณไหนสูงทางทิศทางทิศเหนือสร้างบ้านเรือนได้ พื้นดินบริเวณไหนสูงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ต่ำทางทิศตะวันตกดี สร้างบ้านเรือนได้

๒) ดูจากการเลี้ยงทาย การเลี้ยงทายก็เป็นอีกวิธีหนึ่งสำหรับการจะปลุกบ้านเรือนลงบนพื้นที่ดินว่าจะดีหรือไม่ โดยให้เจ้าของที่จะสร้างบ้านเรือนจัดทำกวักใบทอง ๑ อัน กวักที่ ๑ ใส่ข้าวเหนียวสุก กวักที่ ๒ ใส่ข้าวเหนียวคลุกด้วยปูนแดง ให้มีสีแดงเรียกว่าข้าวแดง กวักที่ ๓ ใส่ข้าวเหนียวสุกคลุกด้วยเขม่าหม้อให้มีสีดำเรียกว่า ข้าวดำ แล้วนำไปวางไว้ในบริเวณที่จะปลุกบ้านเรือนแล้ว อธิษฐานขอให้สิ่งแสดงบอกเหตุหรือดีไม่ดีตามความปรารถนา ปล่อยทิ้งไว้ ๑ วัน แล้วไปดูกวักทั้ง ๓ ว่า มีสัตว์มากินมาตอมข้าวสีขาวคือข้าวที่ไม่คลุกสิ่งใด พื้นดินแห่งนั้นเป็นที่ปลุก

บ้านเรือนได้ดีมาก ถ้าสัตว์กินหรือตอมข้าวแดง ดีปานกลาง ถ้ากินข้าวสีดำพื้นดินแห่งนั้นปลูกบ้านเรือนไม่ดี^{๕๔}

๒. พิธีการสร้างและการขึ้นบ้านใหม่ล้านนา

ทองทิพย์พิมพ์สาร ได้อธิบายวิธีการนับโหลการสร้างบ้านใหม่ ในฮิตคนเมือง (ฉบับปั๊ปปา ขุมผญา ของดีล้านนา) ว่า การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัย และทำให้เจ้าของบ้านมีความเจริญรุ่งเรือง มีทรัพย์สินสมบัติเพิ่มพูน มีโชคลาภจะต้องปฏิบัติดังนี้ คือ ให้เจ้าของบ้านนำข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ใส่น้ำแล้วอธิษฐานจากนั้นให้นับตามช่องโหลการสร้างบ้านเรือน โดยเริ่มนับตั้งแต่ช่องที่ ๑ ช่องที่ ๒ จนถึง ช่องที่ ๘ จนครบอายุของเจ้าของบ้านในปัจจุบันตามลำดับช่องโหลการสร้างเรือน ดังนี้

ห้ามหลวง	๘	ไม่ดี	เรือนปั้น	๓	ไม่ดี	การจับหลัก	๖	ไม่ดี
เรือนมูลน้อย	๑	ดีมาก				ปราสาทแก้ว	๕	ดีปานกลาง
แต่นแก้ว	๒	ดีมาก	หัวตำดั่ง	๓	ไม่ดี	บันไดแก้ว	๔	ดีมาก

ตารางที่ ๒.๒ ช่องโหลการสร้างเรือน

เมื่อสร้างบ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้วก่อนจะขึ้นอยู่อาศัย คนโบราณให้ปฏิบัติตามจารีตดั้งเดิม เพื่อความเป็นสิริมงคล อยู่เย็นเป็นสุข เจริญรุ่งเรืองเพิ่มพูนด้วยทรัพย์สินสิ่งของเงินทอง

วันอาทิตย์: รับประทานอาหารแล้วขึ้น ให้คนซื้อแก้ว และซื้อคำ ขึ้นก่อน

วันจันทร์ : เอาขันข้าวตอกดอกไม้ขึ้นก่อน

วันอังคาร : เอาแก้วใส่น้ำขึ้นก่อน

วันพุธ : เอาข้าวเปลือกขึ้นก่อน

วันพฤหัสบดี : เอาไม้และหนังสือขึ้นก่อน

วันศุกร์ : เอาข้าวสารขึ้นก่อน

วันเสาร์ : ให้กล่าวคำที่เป็นมงคลแล้ว เอาก้อนหินและขวานขึ้นก่อน^{๕๕}

^{๕๔} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕ .

^{๕๕} ทองทิพย์พิมพ์สาร, ฮิตคนเมือง ฉบับปั๊ปปา ขุมผญาของดีล้านนา, (ลำพูน : ฌัฏพลการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖ .

๒.๓.๓ คติความเชื่อเกี่ยวกับเมือง

คติความเชื่อการสร้างเมืองของคนล้านนาในสมัยโบราณ ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เช่น ความเชื่อฤกษ์ยาม ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งเมือง ตลอดจนจุดศูนย์กลางของเมือง (สะดือเมือง) กำแพงเมืองและประตูเมือง ซึ่งปรากฏหลักฐานการสร้างเมืองสำคัญในล้านนา

พระยาประชาภิจักรจักร ได้กล่าวถึงดวงชะตาเมืองสำคัญในล้านนาว่า ดวงชะตาเกิดของเมืองในพงสาวดาร โยนกว่า บ้านเมืองมีชีวิตเช่นเดียวกับคนจึงได้กระทำพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับดวงชะตาบ้านเมืองดังปรากฏในพงสาวดาร โยนก เกี่ยวกับดวงชะตาเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ ดังนี้

วันพฤหัสบดี เดือนยี่ (คือเดือน ๑๒) ขึ้น ๕ ค่ำ ปีชวด อัฐศก จุลศักราช ๘๗๘ สมเด็จพระเมืองแก้วเจ้า นครพิงค์เชียงใหม่ เริ่มการปฏิสังขรณ์เมืองหริภุญไชยนคร ให้เกณฑ์พลสามแสนรื้อก่อกำแพงเมืองหริภุญไชยใหม่ ไว้ชะตาเมืองดังนี้ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือนยี่ ปีชวด อัฐศก จุลศักราช ๘๗๘ ส่วนชะตาเมืองเชียงใหม่ปรากฏในพงสาวดารโยนกดังนี้

ครั้นพระยาเม็ງรายเสด็จกลับจากประพาสป่าครั้งนี้ มาถึงนครกุมกามแล้วจึงดำรัสสั่งให้เกณฑ์พลนิยาย ไปสร้างพระนครใหม่ลง ณ สถานที่นั้น เอาที่ลอมคาอันเป็นชัยภูมิไว้เป็นกลางใจเมือง เข้าตั้ง ณ ที่ชัยภูมินั้นในวันพฤหัสบดี เดือน ๖ (เดือน ๕) ขึ้น ๘ ค่ำ คติ ๘ นาทีคติ ๓๐ จันทร เสวยฤกษ์ ๗ ปุณพสุฤกษ์ ในราศีกรกฎยามแตรรุ่ง ๓ ลูกนาทีเศษ ๒ บาท ไว้ลัคนาเมืองในราศีมีนาไปธาตุยาม ศักราชขึ้นเถลิงศกเป็น จุลศักราช ๖๕๔ ปีมะโรง^{๖๐}

ในการศึกษาครั้งนี้ ขอเสนอผลการศึกษาศึกษาการสร้างเมืองเชียงราย ตั้งแต่ยุคพญามังราย ราชโอรสพระเจ้าลาวเม็ง ราชวงศ์ลาวะจักรราช หิริญนครเงินยาง ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๕ การบูรณะเมืองเชียงราย ในยุคของ เจ้าหลวงธรรมลังกา พ.ศ. ๒๔๐๐ และเจ้าหลวงอุ่นเรือน ผู้ครองเมืองเชียงราย (ราชวงศ์เจ้าพระยาสุระวะฤาไชย) พ.ศ. ๒๔๑๖ จนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างเมืองของคนล้านนาในอดีตนั้น มีคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และพุทธผสมผสานอย่างกลมกลืน ดังนี้

ศรีเลา เกษพรหม ได้กล่าวความเป็นมาของสะดือเมือง กำแพงเมือง และประตูเมืองเชียงราย ในงานสมโภชเสาศีเมืองและกำแพงเมืองเชียงรายว่า หลังจากทีพญามังรายได้ทรงกำหนดเอาดอยจอมทองเป็นสะดือเมืองแล้ว ก็ลงมือสร้างเวียง เมื่อจุลศักราช ๖๒๔ (พ.ศ. ๑๘๐๕)

^{๖๐} พระยาประชาภิจักรจักร, ดวงชะตาเมืองสำคัญในล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมพิทยาการ, ๒๕๑๖), หน้า ๒๖๗.

การยึดถือเรื่องความสำคัญของสะดือเมืองนั้น เพราะเชื่อว่าเป็นจุดรวมใจของชาวเมือง กษัตริย์หรือเจ้าพญามีความเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย แต่สะดือเมืองตั้งอยู่เป็นหลักยึดตลอดกาล สะดือเมืองถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสำคัญของเมืองนั้น ๆ โดยเปรียบเทียบเมืองเหมือนดังร่างกายของมนุษย์คือกายคน มีพญาเจ้าเมืองเป็นหัวใจ สิ่งที่อยู่ตรงกลางของร่างกายคือสะดือ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เป็นจุดตายของมนุษย์^{๖๑}

ดังนั้น การสร้างเมืองจึงจำเป็นต้องสร้างสะดือเมืองเป็นจุดเริ่มต้น เมื่อหาจุดสะดือเมืองได้แล้ว หาที่ไชยภูมิได้แล้ว จึงเริ่มสร้างกำแพงเมือง สะดือเมืองยังใช้เป็นจุดเทกวัด (กระยะ) ความกว้างยาว ของกำแพงเมือง ชาวเชียงรายได้ประสงค์จะให้มีการสร้างเสาสะดือเมืองขึ้นบนคอยจอมทอง เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพญามังรายผู้สร้างเมืองเชียงรายได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ชาวเชียงรายได้สร้างเสาสะดือเมืองขึ้น เพื่อระลึกถึงสะดือเมืองที่พญามังรายเคยกำหนดไว้ และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ การสร้างเสาสะดือเมืองรวมทั้ง กำแพงเมืองประตูเมือง

รูปแบบที่นำมาก่อสร้างเสาสะดือเมือง ได้นำรูปแบบจากเสาใจกลางบ้านของไทยลื้อในล้านนา มักจะพบที่หมู่บ้านในเขตอำเภอพาน ถึงอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีเสากลางและเสา ๔ ต้นล้อมรอบ นอกจากนั้น ได้นำรูปแบบ “พนมบาแกง” ของขอมมาปรับปรุงเป็นแบบเพื่อความสวยงาม โดยยึดตามระบบของจักรวาล เสาสะดือตั้งอยู่บนรูปสมมติของจักรวาล อันเป็นคติความเชื่อมีมาแต่โบราณ หันไปทางทิศตะวันออก ลานรอบนอกหมายถึงแผ่นดิน ล้อมด้วยคูน้ำเปรียบเหมือนน้ำในขอบจักรวาล รอบใน ยกขึ้น ๖ ชั้น หมายถึงสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น คือ จาตุมาหาราชิกา^{๖๒} ดาวดึงส์^{๖๓} ยามา^{๖๔} कुสินดา^{๖๕} นิมมานรดี^{๖๖} และปรนิมมิตวสวัตดี^{๖๗} แล้วยกขึ้นอีก ๓ ชั้น

^{๖๑} ศรีเลา เกษพรหม, งานสมโภชเสาสะดือเมืองและกำแพงเมืองเชียงรายได้, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๔๗ .

^{๖๒} ที่.ส. (ไทย) ๘/๔๘๘/๔๕๒/๒๑๔, พ.ร. (ไทย) ๓๐/๑๓/๘๔, พ.พ.ท. (ไทย) ๓๓/๓-๓/๕๕๖.

^{๖๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๔, ๔๖/๕๘, ๕/๒๘๖/๑๐๑, ที่.ส. (ไทย) ๘/๔๘๘-๔๕๒/๒๑๓, ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓-๔๑/๒๑.

^{๖๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๓/๒๕, ๔/๑๓/๒๔, ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๖/๒๑๓, ที่.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๖, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๑/๓๖๔, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๓-๑๖๔/๒๐๕, ต.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๕๑/๕๖๖.

^{๖๕} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๓/๒๕, อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๓, อ.ท.ส.ก. (ไทย) ๒๔/๒๕/๖๕, พ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕, พ.อ. (ไทย) ๒๖/๕๓๑-๕๓๖/๔๓๓.

หมายถึง รูปภูมิ อรูปภูมิ และนิพพาน เสาสะคือเป็นดั่งเขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่บนฐาน ๓ เหลี่ยมเปรียบเหมือนตรีภูมিবรรพต หรือผา ๓ เสา ล้อมด้วยเสา ๑๐๘ ต้น อันหมายถึงสิ่งสำคัญในจักรวาล ล้อมรอบด้วยร่องน้ำ ๕ ร่อง เป็นดั่งปัญจมหานที^{๖๖} (คงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ) ลดหลั่นไหลลงสู่พื้นดิน

ตามคติโบราณของล้านนา ขนาดเสาสะคือเมืองใหญ่เท่า ๕ กำมือ และสูงเท่ากับ ความสูงของพระเจ้าแผ่นดิน โดยเสาสะคือเมืองนี้จึงใหญ่เท่ากับ ๕ พระหัตถ์กำ และสูงเท่ากับ ส่วนสูงแห่งพระวรกายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช

กำแพงเมืองเชียงราย พญามังราย ได้ทรงสร้างเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พ.ศ. ๑๘๐๕ ด้วยอิฐ กว้าง ๓๐๐ วา ยาว ๕๐๐ วา โดยสร้างโอบเอาม่อนดอยจอมทองไว้ตรงกลาง กำหนดเอาม่อนดอยจอมทองเป็นเสาสะคือเมือง ปัจจุบันยังเห็นซากกำแพงเก่าบางส่วนเป็นอิฐปรากฏให้เห็น อยู่ในบริเวณใกล้ดอยจอมทอง ต่อมาได้มีการสร้างกำแพงขึ้นอีกหลายครั้งโดยเฉพาะใน พ.ศ. ๒๔๐๐ เจ้าหลวงธรรมลังกา ผู้ครองลังกา ผู้ครองเมืองเชียงราย ได้เริ่มสร้างกำแพงเมืองนั้นจนสำเร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๐ ชาวเชียงรายได้สร้างกำแพงเมืองขึ้นบริเวณประตูยางเล็ง และสร้างตามแนวกำแพงเก่าที่ถูกรื้อลง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระคุณของ พญามังราย ที่ทรงสร้างเมืองเชียงราย และเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ กำแพงนี้สร้างตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของ คณะกรรมการค้นคว้าหาหลักฐานการเสาสะคือเมือง ประตูเมือง และกำแพงเมือง

ประตูเมืองเชียงราย พญามังรายได้ทรงสร้างกำแพงเมืองใน พ.ศ. ๑๘๐๕ ไม่ได้บอกไว้ว่ามีประตูกี่ประตู และมีชื่อประตูอะไรบ้าง ต่อมา มีการสร้างกำแพงเมืองพร้อมทั้งประตูขึ้นอีกหลายครั้งก็ยังไม่ปรากฏว่าเมืองเชียงรายมีกี่ประตู จนถึง พ.ศ. ๒๔๐๐ ชื่อประตูจึงปรากฏหลายประตู ต่อมา มีการสร้างกำแพงเมืองในสมัยเจ้าหลวงอุ่นเรือน ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ ได้ปรากฏชื่อประตู ๑๒ ประตู คือ ประตูศรี ประตูนางอิง ประตูเชียงใหม่ ประตูยางเล็ง ประตูท่านาค ประตูเจ้าชาย

^{๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๓/๒๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๔, ที.ส. (ไทย) ๕/๔๘๘-๔๘๙/๒๑๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๖/๒๑๓, พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๔๒๔-๑๔๒๕/๔๐๕.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๔, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๖๓-๑๖๕/๒๐๕, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๐/๖๔, อ.ท.สก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๘๕, อ.ญ.ก. (ไทย) ๒๒/๒๕/๔๕๘, อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๔, อ.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑/๔๑๔.

^{๖๘} วิ.จุ. (ไทย) ๓/๓๘๔/๒๘๑, อ.อ.ญ.ก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๔๓.

ประตู่ทำทราย ประตู่ห้วย ประตู่ท่อ ประตู่ป่าแดง ประตู่ล่อหรือประตู่ชะต้ำ และประตู่ผีหรือประตู่
ฮ่อม

การทำประตู่เมืองในสมัยโบราณคงทำตามหลักทักษา คือ ก่อนที่จะกำหนด
ความกว้างยาวของเมืองต้องวัดระยะของประตูว่าจะอยู่ตรงไหน เพื่อให้ถูกต้องกับหลักทักษาเมือง
มี บรवार อายุ เศษ ศรี มุละ อุตสาหะ มนตรีและกาลกนิ ช่งไหนที่ตรงกับกาลกนิ ก็มักจะทำเป็น
ประตูสำหรับนำศพออกจากเมืองไปสู่สุสาน ถ้าสร้างประตูให้ถูกต้องตามหลักทักษา เชื่อว่าจะ
ทำให้บ้านเมืองนั้นมั่นคงถาวรเป็นที่ครั่นคร้ามแก่ข้าศึกศัตรูทั่วไป

คติความเชื่อดั้งเดิมของคนและความเชื่อเรื่องดวงดาวบนท้องฟ้า ว่าอิทธิพลต่อ
การดำเนินชีวิตประจำวัน ส่งผลต่อการสร้างบ้านเรือน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยสำคัญของมนุษย์ ทำให้เกิด
ภูมิปัญญาทางด้านโหราศาสตร์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติตามความเชื่อ ทำให้จิตใจเกิด

๒.๔ แนวคิดและความเป็นมาของพิธีกรรมสืบทอดของชาวล้านนา

๒.๔.๑ แนวคิดของพิธีสืบทอดของชาวล้านนา

มณี พะยอมยงค์ กล่าวว่าประเพณีสืบทอดอายุแห่งล้านนา เป็นพิธีกรรม ศักดิ์สิทธิ์
การสืบทอด หรือสืบทอด คือ การต่ออายุหรือสืบทอดกำเนิดให้ยืนยาวออกไป หมายถึง ต้องการ
ให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ปราศจากโรคร้ายทั้งหลายทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง^{๖๕}

พระครูอดุลสีกิตติ์ กล่าวว่า ในวิถีชีวิตของคนล้านนาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ มี
พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย คนล้านนาในสมัย
โบราณมีความเชื่อมั่นศรัทธา ในพระพุทธศาสนาจนฝังรากลึก มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในร่มเงาของวัด
เป็นของศักดิ์สิทธิ์ เวลาเดินเข้าวัดจะไม่ยอมสวมรองเท้า เพราะถือว่าเป็นการอยู่ที่สูง ขาด
ความเคารพ แต่โดยแท้จริงคนโบราณต้องการให้เท้าได้สัมผัสกับหิน ดิน ทราย ในวัดหรือที่ เรียกว่า
“ช่วงแก้ว ดั่งสาม” เพื่อให้ได้กลิ่นไอแห่งสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ซึมซับเข้าไปในร่างกาย จิตใจนั่นเอง
พิธีกรรมบางอย่าง พระสงฆ์อยากสงเคราะห์ให้ชาวบ้านได้เกิดความสุขอยู่ดีมีสุข อายุมั่น ขวัญยืน จึง
นำเอาพิธีที่ทำกันมาแต่โบราณเป็นเหตุให้มีพิธีกรรมสืบทอด ซึ่งความจริง พิธีสืบทอดมีแต่ครั้ง
พุทธกาล แต่ในปัจจุบันเราได้ทำให้ดีขึ้นกว่าเก่าโดยอาศัยพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ
ประกอบพิธีให้ สำหรับเครื่องประกอบพิธีนั้น นอกจากจะเป็นเครื่องสักการบูชาแล้ว เพื่อให้เกิด
บุญกุศลแล้วยังมี คติธรรมแอบแฝงไว้เป็นสิ่งที่น่าศึกษา ยิ่ง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณ ที่

^{๖๕} มณี พะยอมยงค์, เครื่องสักการะในล้านนา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ ศ.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘),
หน้า ๘๕-๘๐.

ต้องการจะสอนโดยพิธีกรรมเป็นสื่อเพื่อให้เข้าถึงธรรมะ โดยยกบุคลาธิษฐานแสดงให้เห็นถึงธรรมาธิษฐาน แล้วจะได้เกิดสติปัญญาเข้าถึงธรรมในโอกาสต่อไป^{๑๐}

ประเพณีสืบทอดกันมาในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันขึ้นบ้านใหม่ ได้รับการเลื่อนยศตำแหน่ง หรือมีแขกสำคัญมาเยือนก็สามารถจัดพิธีการนี้ เป็นการต้อนรับดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดพิธีผูกพระกรและบายศรีสู่ขวัญแด่พระราชอาคันตุกะที่เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยือนประเทศไทยหลายครั้ง นั่นคือ พิธีสืบทอดมาแต่เป็นงานใหญ่ระดับชาติ พิธีสืบทอดนับได้ว่าเป็นประเพณีของคนไทยล้านนาที่สืบสานมาตั้งแต่บรรพกาล

พิธีสืบทอด^{๑๑} นับว่าเป็นประเพณีที่น่าสนใจอย่างยิ่งอีกประเพณีหนึ่ง เพราะเป็นพิธีกรรมที่ชาวล้านนานิยมทำกันในโอกาสต่าง ๆ เพื่อต่อดวงชะตาและเป็นวิธีการให้ขวัญและกำลังใจ พิธี สืบทอดเป็นพิธีใหญ่ที่ต้องอาศัยคน และเครื่องประกอบพิธีมากที่สุดพิธีหนึ่ง ชาวบ้านอาจจัดพิธีนี้ โดยเฉพาะหรือจัดร่วมกับพิธีอื่น ๆ ก็ได้และอาจจะจัดขึ้นเพื่อสืบทอดให้แก่คนทั้งที่เป็นพระภิกษุ สามเณร นรवास หรืออาจจะสืบทอดให้แก่หมู่บ้าน แต่จะต้องจัดขึ้นเพื่อสืบทอดให้แก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว การสืบทอดให้แก่สิ่งจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ การสืบทอดยังแสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของศาสนาพุทธ ฮินดู พราหมณ์ และลัทธิผีสง เทวดา ที่สามารถรวมตัวกันได้อย่างสนิทแนบเนียน

๒.๔.๒ ความเป็นมาของการสืบทอดในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมสืบทอดที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา มีความเป็นมาว่า ในสมัยพุทธกาลมีสามเณรน้อยองค์หนึ่งชื่อคิสสะ อายุ ๗ ปี มาบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติธรรมอยู่ในสำนักพระสารีบุตรเถระ อัครสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นระยะเวลาหนึ่งปี อยู่มาวันหนึ่งพระสารีบุตร สังเกตเห็นลักษณะของสามเณรว่าจะมีอายุได้อีก ๗ วันเท่านั้น ก็จะถึงแก่กรรมภาพ ท่านจึงเรียกสามเณรมาบอกถึงความจริงให้ทราบว่า “ตามตำราลักษณะ” เป็นนิมิตหมายว่าเธอจะมีชีวิตอยู่ไม่เกิน ๗ วัน ดังนั้น ให้เธอกลับไปบ้าน ร่ำลาโยมพ่อแม่ และญาติเสีย”

^{๑๐} พระครูอดุลย์สถิตกิจศีล, อีตถกของป่าเก่า, (เชียงใหม่ : องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๖๘.

^{๑๑} พระมหาดวงรัตน์ จิตตโน (กิจประภานนท์), “อิทธิพลของขัมมปัทฏฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อประเพณีสืบทอดของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๒.

สามเณรมีความเศร้าโศกเสียใจมาก ร้องไห้ร่ำไรน่าสงสาร นมัสการลาพระอาจารย์แล้ว เดินทางกลับบ้านด้วยดวงหน้าอันหม่นหมอง ระหว่างทางที่สามเณรผ่านไปนั้น ได้พบปลาน้อยใหญ่ในสระน้ำซึ่งกำลังแห้งเหือด เมื่อสามเณรไปถึง ปลาที่กำลังดิ้นทุรนทุรายเพราะน้ำไม่เพียงพอ สามเณรน้อยดิสสะได้เห็นดังนั้น ก็ได้รำพึงในใจว่า “เออ ! ตัวเรานี้ไหน ๆ ก็ตายภายใน ๗ วัน เช่นเดียวกับปลาเหล่านี้ ถ้าขาดน้ำ ก่อนจะตายขอได้โปรดสัตว์เหล่านี้ให้รอดพ้นจากความตาย” เมื่อคิดได้ดังนั้นแล้ว ก็ซ่อนเอาปลาน้อยใหญ่ทั้งหลายใส่ในบาตร แล้วนำไปปล่อยที่แม่น้ำใหญ่ให้พ้นจากความตาย ระหว่างทางพบอึกเงือกเร็วของนายพรานขึ้นทุรนทุราย สามเณรก็ปล่อยอึกเงือกให้รอดพ้นความตายอีก

เมื่อสามเณรน้อยดิสสะเดินทางมาถึงบ้านแล้ว ก็ได้เล่าเรื่องที่ตนจะถึงแก่ภรรณภาพอีก ๗ วัน ให้พ่อแม่ ญาติพี่น้องฟัง เมื่อเขาเหล่านั้นได้ทราบเรื่องราวแล้ว ต่างคนต่างก็มีความเศร้าโศก เพราะสงสารสามเณรเป็นอย่างนัก ทุกคนก็รอคอยวันที่สามเณรน้อยดิสสะจะมรณภาพด้วยดวงใจที่แสนเศร้า

ครั้นครบกำหนด ๗ วัน สามเณรก็ยังมิมีชีวิตอยู่ กลับมีผิวพรรณวรรณะผ่องใส ญาติจึงบอกให้สามเณรกลับไปหาพระสารีบุตรเถระ เมื่อสามเณรเดินทางไปถึง พระสารีบุตรมีความประหลาดใจ สามเณรดิสสะจึงกราบเรียนให้ทราบเกี่ยวกับการนำปลาไปปล่อยในน้ำ และปล่อยอึกเงือกจากเร็วของนายพราน

พระสารีบุตรจึงกล่าวว่าการกระทำของ สามเณรน้อยดิสสะเหล่านี้ เป็นบุญกุศลที่หนุนนำเป็นพลังให้พ้นจากความตายและยังมีชีวิตต่อไป^{๒๒}

๒.๔.๓ ความเป็นมาของการสืบทอดในล้านนา

ความเชื่อในประเพณีสืบทอดในล้านนา ได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะฆัมมปัทฏฐกา ภาคที่ ๔ ภาคที่ ๖ ซึ่งปรากฏหลายเรื่อง เช่น เรื่องอายุวัฒนกุมาร^{๒๓} ในตอนที่กล่าวถึงอายุวัฒนกุมาร และบุคคลที่ริเริ่มทำพิธีสืบทอด ก็น่าจะเป็นบุคคลที่เคยบวชเรียนหรือเคยศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี แต่ชาวล้านนาส่วนมากยังไม่ทราบว่าประเพณีและพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานี้ได้รับอิทธิพลจากทางพระพุทธศาสนาอย่างไร ในคัมภีร์นี้ได้กล่าวถึงอายุวัฒนกุมาร ซึ่งถูกทำนายว่าจะมีอายุเหลือเพียง ๗ วัน บิดาของเขาจึงหาวิธีที่จะทำให้มีชีวิตรอด ได้รับการแนะนำให้ไปนิมนต์พระพุทธองค์มาทำพิธีให้มีชีวิตรอด พระพุทธ

^{๒๒} สืบจากคำ พิธีกรรมต่ออายุให้ยืนยาว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://forum.plus.in.th/index.php?topic=123.0> [๑๐ มกราคม ๒๕๕๖].

^{๒๓} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๐๘-๑๑๐.

องค์จึงรับสั่งให้พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ ๗ วัน ๗ คืน ในวันสุดท้ายเสด็จไปด้วยพระองค์เอง ทำให้อายุวัฒนกุมารมีชีวิตรอดมาได้และมีอายุถึง ๑๒๐ ปี เรื่องของอายุวัฒนกุมารจึงทำให้เกิดพิธีทำบุญเสริมมงคลชีวิต หรือพิธีทำบุญสืบชะตา โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตร เพราะเชื่อว่าเป็นมนต์ที่ขลังละมีความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถจะปัดเป่าบรรเทาอันตราย ภัยพิบัติ และสิ่งที่ไม่เป็นมงคลได้อันจะนำมาซึ่งความสบายใจคลายความทุกข์และเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเรื่องอายุวัฒนกุมารว่า

ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

ย่อมเจริญแก่ผู้กราบไหว้ผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นนิตย์^{๑๔}

จากเรื่องโพธิราชกุมาร^{๑๕} แสดงให้เห็นว่าบุคคลพึงรักษาตนไม่ประมาท แม้จะทราบว่าตนเป็นที่รักของบุคคลทั้งปวงก็ตามเมื่อไม่ประมาทก็จะรอดพ้นอันตรายได้ ดังเช่น นายช่างผู้สร้างปราสาทถวายแด่ พระโพธิราชกุมาร สามารถพาครอบครัว บุตร ภรรยา หนีรอดพ้นจากความตายได้^{๑๖} แต่ละเรื่องก็มีเนื้อหาสาระให้หมั่นปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้คนกระทำความดี และยึดหลักธรรมที่ว่า ผู้ใดเป็นผู้หมั่นฟังธรรม รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นผู้รักษาตนไม่ประมาท ย่อมจะมีชีวิตที่ยืนยาว ไม่ตายในเวลาอันไม่สมควร

จากการค้นคว้าพบว่า พิธีสืบชะตาในล้านนา มีหลักฐานปรากฏในปบสา (สมุดเขือสา) จารึก คอยตัวอักษรล้านนา หลายฉบับ กล่าวถึงพิธีสืบชะตาเมืองในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน กษัตริย์ล้านนาไทย ราชวงศ์มังราย รัชกาลที่ ๑๐ มีข้อความกล่าวไว้ในตำนานพื้นเมือง ๑๕ ราชวงศ์ และในสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว กษัตริย์ล้านนาไทย ราชวงศ์มังราย รัชกาลที่ ๑๓ ซึ่งครองราชสมบัติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘ พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นประธานในพิธีสืบชะตาเมือง เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล^{๑๗} ตามหลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับพิธีกรรมการสืบชะตาในสมัยโบราณ คือพิธีสืบชะตาเมืองเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าเมืองแก้ว ในราชวงศ์มังราย ซึ่งครองราชย์สมบัติตั้งแต่ (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) คราวหนึ่งได้นิมนต์ พระสงฆ์และคัมภีร์จากวัดที่มีมณฑลนามมาเทศน์ ดังนี้

๑) คัมภีร์สารากริก	จากวัดเชียงมั่น	๓ ผูก
๒) คัมภีร์มังคลตันดิง	จากวัดดวงดี	๓ ผูก
๓) คัมภีร์นครภูฐาน	จากวัดชัยพระเกียรติ	๑ ผูก

^{๑๔} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๑๐๕/๖๔.

^{๑๕} วิ.ญ. (ไทย) ๗/๒๖๗-๒๖๘/๔๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๔/๓๕๒, พ.บ. (ไทย) ๒๕/๑๕๗-๑๕๘/๘๑.

^{๑๖} พ.บ. (ไทย) ๑๓/๕/๓๓๔- ๓๕๗.

^{๑๗} สถาบันวิจัยสังคม, ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ภาคปริวรรต, เล่มที่ ๒, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

๔) คัมภีร์বারมี	จากวัดพระสิงห์	๑ ผูก
๕) คัมภีร์อุณหสวัญ	จากวัดไชยสถาน	๑ ผูก
๖) คัมภีร์นครภูฐาน	จากวัดโชติการาม	๑ ผูก

โดยให้พระสงฆ์อ่านพระคัมภีร์เหล่านี้ พร้อมกันในประเพณีที่จัดสร้างขึ้นชั่วคราวตรงใจกลางนครเชียงใหม่ ความเชื่อถือนี้ ยังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวล้านนาไทย และพระมหากษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่ จะทรงเป็นประธานในพระราชพิธีสืบชะตาเมือง เพื่อให้เกิดความสุขแก่บ้านเมืองและประชาชนโดยทั่วหน้า^{๘๘}

ในสมัยปัจจุบัน เมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด ที่ถือว่าเป็นลางร้ายก็จะทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสืบชะตาไปพร้อมกัน อย่างเช่น เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ชุมชนชาวเชียงใหม่ ก็ได้ทำพิธีสะเดาะเคราะห์-สืบชะตาเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากมีเหตุการณ์ร้ายหลายอย่างเกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน คือ

๑) ดันโพธิ์ที่ประตูสวนดอกถูกพายุฝนพัดโค่นลงแบบถอนรากถอนโคน

๒) ชาวเชียงใหม่และลำพูน จำนวน ๑๕ ท่าน ซึ่งในจำนวนนี้มีเจ้านายฝ่ายเหนือและบุคคลสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่รวมอยู่ด้วย ประสบอุบัติเหตุเครื่องบินบริษัทเลาด้าแอร์ตกเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ผู้โดยสารและพนักงานบนเครื่องบิน ๒๒๑ คน เสียชีวิตทั้งหมด^{๘๙}

๓) อีก ๕ วันต่อมา พระธรรมดิลก (ขันตี ขนุนดิโก) เจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ และมีสมณะศักดิ์สูงสุดในภาคเหนือ ก็มรณภาพ (ด้วยโรคชรา) เป็นต้น^{๙๐}

นอกจากนี้เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างผิดปกติในบ้านเมือง เช่น มีข้าศึก ศัตรู ผู้ร้าย ขโมย โจรเบียดเบียน บ้านเมืองแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดทุพภิกขภัยคนและสัตว์ล้มตายจากด้วยโรคภัยไข้เจ็บมากผิดปกติ คือเกิดกว่าเหตุที่ควรจะเป็น สัตว์ร้ายที่ไม่เคยเข้ามาถึงเข้ามาในบ้านในเมือง เจ้านาย ข้าราชการ ประชาชน ตลอดจนสมณะชีพรามณ์ ต่างคิดเห็นไม่ชอบ

^{๘๘} วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน, พิธีกรรมประเพณีสืบชะตา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, <http://www.taiyai.org/> [๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔].

^{๘๙} พระมหานูญเรือง อายุวัฒนมงคล, “การมีส่วนร่วมของชุมชนฝั่งหมิ่นต่อการอนุรักษ์ ประเพณีสืบชะตาแบบล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

^{๙๐} สุรินทร์ ทำเพียร, ล้านนาดี ตอนอิทธิพลพม่าในล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พรีนท์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๕-๘๖.

ด้วยทำนองคลองธรรม^{๔๑} ไม่สมควรमानประสาสามัคคีกัน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้ได้รับความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ จึงพร้อมเพรียงกันจัดให้มีการสืบชะตาเมือง^{๔๒}

การสืบชะตาเมืองเท่าที่ปรากฏหลักฐานมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน กษัตริย์ล้านนาไทย รัชกาลที่ ๑๐ แห่งราชวงศ์มังราย ซึ่งมีข้อความกล่าวไว้ในตำนานพื้น ๑๕ ราชวงศ์ว่า^{๔๓}

มหาเถรเจ้าตน ๑ ชื่อสิริวังโส อยู่วัดคอนแท่น เชียงแสน รู้สรรพศาสตร์ศิลป์หุอัน เจ้าพระยาสามพระยาฝั่งแกน จึงหื้อไปปรารภนามหาเถรเจ้ามาจอดอยู่อารามภู่หลวงกลางเวียงแล้ว จึงหื้อหมดโหราและนักปราชญ์มาชุมนุมยังโรงคำ ซ้ำพิจารณาดูชะตาเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน กว่ำเคราะห์เมืองมีมากนักด้วยนัยดังกล่าวแล้วนั้น มหาเถรเจ้าสิริวังโสกับด้วยหมดโหรา และนักปราชญ์ทั้งหลายว่า เราพร้อมกันพิจารณากว่ำเคราะห์เมืองมีควรจักเสียเมืองและว่าอัน คำอันนี้ จักเป็นสัจจมันเที่ยงแท้บ่มี แม้นว่าพระยาอินทาทวาย (ท่านาย) พระยาอัสสกะ (อโศก) และพระยาภักคังก็ยังมีแน่ ยังรู้คลาดคลาเสียด้วยอุบายคายน ผิยังจักฟังคำเรา เราควรพร้อมกันบูชาชะตาเมืองก่อนและ ทัดนั้นควรบูชาศรี เดช อายุ เมือง แล้วบูชาอารักขเมือง ชุแห่ง ถัดนั้นบูชาท้าวจุลโลกบาลทั้ง ๔ และอินทาราชเป็นถ้วน ๕ แล้ว หื้ออาราธนาเทวดาทั้งหลายหื้อช่วยรักษาเมืองเราทั่วอาณารัฐแห่งดิชะและว่าอัน เมื่อนั้น หมดโหรานักปราชญ์ทั้งหลายก็พร้อมกันว่าชอบควร^{๔๔}

นอกจากนี้ยังมีการสืบชะตาเมืองในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ล้านนาไทยรัชกาลที่ ๑๓ ในราชวงศ์มังราย ซึ่งปรากฏในหนังสือปื๊สา^{๔๕} จารึกอักษรพื้นเมืองไทวนและยังมีหลักฐานว่ามี

^{๔๑} พ.ม. (ไทย) ๒๕/๕/๔๗.

^{๔๒} พระครูสิทธิวิธเวช (สิงห์คำ กณฺจโณ), **ศาสนพิธี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสิทธิวิธเวช (สิงห์คำ กณฺจโณ) ๒๒-๒๕ เมษายน ๒๕๓๖, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕.

^{๔๓} นิตยา จันโทภาสกร, **สืบชะตา : การศึกษาเชิงวิจารณ์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๑๕๑.

^{๔๔} **ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ภาคปริวรรต**, เล่มที่ ๒, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

^{๔๕} เป็นเอกสารที่ใช้เขียนประเภทหนึ่งในสมัยโบราณ ทำด้วยกระดาษสาพับมีลักษณะเหมือนสมุดไทยของภาคกลาง แต่ปกของกระดาษสาใช้วิธีลงรักปิดทองมีลักษณะสีดำคล้ายหนังจึงเรียกว่าพับหนังสา

การสืบทอดเมืองขึ้นในสมัยพระเมกุฎก่อนที่จะขึ้นเสวยราชย์ มีกล่าวไว้ว่า^{๔๖}

วันแล้ว ไปทรงผ้าขาวที่วัดพระจันทร์	แล้วไปเอาศีล ๘ ที่วัดชงหมัร
นอนหัน ๓ คืนแล้ว ไปสืบทอดการ	สัตรราจอมเจืองเจ้าฟ้า ยังที่วัดชงยีน
แปลความว่า	
วันแล้ว ไปทรงผ้าขาวที่วัดพระจันทร์	แล้วไปเอาศีล ๘ ที่วัดเชิงมน
นอนหัน ๓ คืนแล้ว ไปสืบทอด	กษัตราจอมเจืองเจ้าฟ้า ยังที่วัดเชิงยีน

หลักการอันนี้มีใช้อยู่แต่เฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น เพราะพิธีสืบทอดเมืองเรียกอีกอย่างหนึ่ง คือ พิธีการสมโภชหลักเมือง ซึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดให้มีขึ้นในสมัยของพระองค์^{๔๗} ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงการสืบทอดเมืองล้านนาในอดีตดังนี้

๑) การสืบทอดเมืองในสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว

๒) การสืบทอดเมืองในสมัยโบราณทั่วไป

๓) การสืบทอดเมืองในสมัยปัจจุบัน

๑) การสืบทอดเมืองในสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว การจัดให้มีการสืบทอดเมืองเป็นการจัดพิธีที่ใหญ่ เพราะเกี่ยวกับบ้านเมือง มิใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลโดยเฉพาะ สมัยโบราณปรากฏว่าเจ้านาย ท้าว พระยา อาณาประชาราษฎร์ผู้ใหญ่ผู้น้อยมีความเลื่อมใสร่วมกำลังสามัคคีกันจัดทำด้วยความจริงใจ โดยจัดตั้งเจ้าหน้าที่ประจำสถานที่กระทำพิธีนั้น ๆ แห่งละหลาย ๆ ท่าน อันมีพิธีกรเป็นหัวหน้า

(๑) จุดมุ่งหมาย ในการสืบทอดเมืองในสมัยพระเจ้าเมืองแก้วนั้น มีจุดมุ่งหมายก็เพื่อต้องการให้บ้านเมือง ประสบความเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารด้วยความเชื่อเทพยดาอารักษ์ซึ่งอยู่เบื้องบน จะช่วยอำนวยความสุขให้สมปรารถนา ในเมื่อทำตามพิธีการให้ถูกต้องตามที่เจ้าลัทธิได้วางไว้^{๔๘}

^{๔๖} หน่วยงานศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือ, ตำนานพื้นเมืองล้านนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : หน่วยงานศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือ โครงการร่วมระหว่างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิพิธภัณฑ์และสถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

^{๔๗} อวยพร สรรพศรี, ผู้รวบรวม, “การทำบุญเมือง”, ใน ตำราพระราชพิธีนครฐาน ว่าด้วยการประกอบพิธีที่จะสร้างเมืองใหม่, หอสมุดแห่งชาติ. (เอกสารอัดสำเนา).

^{๔๘} สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีไทยภาคเหนือ, หน้า ๑๖.

(๒) สถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง การจัดการสืบทอดเมืองที่ปรากฏในปืหนังสือจารึกอักษรพื้นเมืองไทยวน^{๔๕} เกี่ยวกับการสืบทอดเมืองในสมัยพระเมืองแก้ว ได้กล่าวถึงสถานที่และบุคคลที่จัดการสืบทอดเมืองไว้ดังต่อไปนี้

กลางเวียงเชียงใหม่ หัวหน้าทำพิธีกรรมสืบทอดเมือง คือ แสนต้องแต่ง

เทวดาอารักษ์ค้อยหลวงเชียงดาว

หัวหน้าบูชา คือ แสนนน

เทวดาอารักษ์มั่งราย

หัวหน้าบูชา คือ แสนสะหลี

พระเจ้าตนพ่อ

หัวหน้าบูชา คือ ทิพสวนเสฝ้ายซ้าย

ช้างรอบเจดีย์หลวง ๘ เชือก

หัวหน้าบูชา คือ ทิพสวนเสฝ้ายขวา

อินทนิล

หัวหน้าบูชา คือ แสนหนังสือแสนแขก

กุมภภัณฑ์ที่รักษาเสาอินทนิล

หัวหน้าบูชา คือ พวกช่างแต้ม

ช้างเผือก ๒ เชือกที่หัวเวียง

หัวหน้าบูชา คือ ช่างฝ้ายซ้าย

อารักษ์ปิงเมือง

หัวหน้าบูชา คือ พวกพ่อครัว

ไม้ยางกลางเวียง

หัวหน้าบูชา คือ นายละหลาม่อนนมม้า

สะดือเมือง

หัวหน้าบูชา คือ เศรษฐี

ท้าวทั้งสี่

หัวหน้าบูชา คือ พวกชาวบ้าน

บริวารเมืองที่ประตูดอกด้านตะวันตก

หัวหน้าบูชา คือ หมื่นจิตร

อายุเมืองที่แจ้งหัวรินด้านตะวันตก(แจ้งเหนือ)

ผู้ทำการบูชา คือ พวกดาบ

เดชเมืองที่ประตูดอกด้านตะวันออก

ผู้ทำการบูชา คือ ชาวเจ้าและนักบุญ

ศรีเมืองที่แจ้งศรีภูมิ

ผู้ทำการบูชา คือ แสนเมือง

มูลเมือง (ประตูดอก)

ผู้ทำการบูชา คือ แสนดาว

อุตสาหะเมือง

ผู้ทำการบูชา คือ พระยาสามล้าน

มนตรีเมืองที่ประตูดอกเชียงใหม่

ผู้ทำการบูชา คือ พระยาสามล้าน

กาลกนิเมือง

ผู้ทำการบูชา คือ พระยาเหล็กขาย

เทวบุตรองค์ชื่อว่าสุรภิกิโต

ผู้ทำการบูชา คือ ต่อวิและคำป้อจาย

เทวบุตรองค์ชื่อว่าไชยภูมิโม

ผู้ทำการบูชา คือ ต่ออ้อและช่างประตูดอก

เทวบุตรองค์ชื่อว่าสุรชาโต

ผู้ทำการบูชา คือ ต่อนาหลวง

เทวบุตรองค์ชื่อว่าคันธรัภิกิโต

ผู้ทำการบูชา คือ นายกว้านและสวนพิทักษ์

^{๔๕} ไกรศรี นิมมานเหมินท์, “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”, ใน *ลานนาไทยคดี*, (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๑), หน้า ๔๕.

(๓) เครื่องบูชา ก่อนที่จะทำพิธี มีการเตรียมสิ่งของเครื่องบูชาพระเสื้อบ้าน พระเสื้อเมือง เครื่องบูชาดังกล่าว ได้แก่

ข้าวตอก	ดอกไม้
ธูป	เทียน
ผ้าขาว	ผ้าแดง
เบี้ย ๑,๓๐๐	หมาก ๑,๓๐๐
ข้าวเปลือก	ข้าวสาร
หมาก พลู	กล้วย
อ้อย	ข่อน้อย
ธงชัย	สาคใหม่
จันดอก	ถั่ว
ซ่อน	ไม้ค้ำ
ปู	ปลา
กุ้ง	หอย

(๔) ขั้นตอนต่าง ๆ หลังจากที่ได้เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสืบชะตาเมือง^{๕๐} แล้ว จะมีการนิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้าตามวัดต่าง ๆ ที่มีชื่อวัดเป็นมงคลกับบ้านเมือง เช่น วัดเชียงมั่น วัดเชียงยืน วัดชัยมงคล เป็นต้น และอาราธนาพระพุทธรูปเสด็จกมณี (พระแก้วขาว) วัดเชียงมั่น เป็นประธานให้บูชาพระธรรมเทศนาสรากรวิฆาสูตร ๓ ผูก ที่วัดเชียงยืน พระธรรมเทศนามังละตันติ ๓ ผูก ที่วัดดวงดี พระธรรมเทศนานครรัฐฐาน ๑ ผูก ที่วัดชัยพระเกียรติ ธรรมเทศนาบารมี ๑ ผูก ที่วัดพระสิงห์ ธรรมเทศนาอุณหิสวิชัย ๑ ผูก ที่วัดไชยสถาน ธรรมเทศนานครฐาน ๑ ผูก ที่วัดโชติการาม (หมูปูน) โดยนิมนต์พระวัดนั้น ๆ เทศน์พร้อมกันในวันเดียวที่มณฑปกลางเวียง ส่วนแห่งอื่นอีก ๒๓ แห่ง ให้อาราธนาพระพุทธรูปไปเป็นประธานทุก ๆ ที่ทำด้วยสายสิญจน์เวียนรอบทุกแห่ง และจัดทำน้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้น ส้มป่อย ใส่บาตรน้ำมนต์ไว้ เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์แล้ว เอน้ำพระพุทธรูปมนต์นั้นประพรมแก่บรรดาประชาชนทั้งหลายทั่วเวียง^{๕๑} ส่วนปู ปลา กุ้ง หอย ก็ให้นำไปปล่อยยังแม่น้ำ หรือหนองน้ำต่าง ๆ

^{๕๐} พระครูสิทธิวิธวาท (สิงห์คำ กณฺจโณ), ศาสนพิธี, หน้า ๒๑.

^{๕๑} สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีไทยภาคเหนือ, หน้า ๑๘-๑๙.

ส่วนในด้านการทำพิธีไสยศาสตร์นั้นมีอาจารย์^{๕๒} เป็นผู้กล่าวคำโอกาสพรรณาเครื่องสังเวद्यด้วยถ้อยคำอันร้อยกรองอย่างไพเราะ มีคติ และสามารถโน้มน้อมความศรัทธาของประชาชนให้เกิดความปิติยินดีใจได้

๒) การสืบชะตาเมืองในสมัยโบราณทั่วไป การสืบชะตาเมืองหรือการทำบุญเมืองในสมัยโบราณนั้นจะจัดให้มีพิธีขึ้นใน ๒ กรณี คือ

(๑) เมื่อบ้านเมืองเดือดร้อน ข้าวยากมากแพง หรือเกิดศึกสงคราม เป็นพิธีใหญ่มาก มีการสืบชะตาเมือง สืบชะตาเจ้าเมือง ทำบุญบูชา เช่น ไหว้พระวิญญูณของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ วงศ์ก่อน ๆ ตลอดจนเสื่อบ้านเสื่อเมือง เทพดาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย มีการทำบุญตักบาตร การจัดทำก็จัดทำกันเป็นครั้งเป็นคราว ตามสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

(๒) เป็นการทำบุญประจำปี แม้ในยามที่บ้านเมืองสงบร่มเย็น^{๕๓}

- จุดมุ่งหมาย การจัดให้มีการสืบชะตาเมืองในสมัยโบราณนั้นก็เพื่อที่จะบูชาพระเสื่อบ้านพระเสื่อเมืองซึ่งมีความเชื่อถือกันมาตั้งแต่สมัยโบราณว่าเป็นผู้คลันดาลให้บ้านเมืองมีความร่มเย็นเป็นสุข ถ้าไม่มีการบูชาพระเสื่อบ้านพระเสื่อเมืองแล้วบ้านเมืองจะฉิบหาย ดังปรากฏในตำนานฉบับวัดแมริมว่า^{๕๔}

คนทั้งหลาย หื้อเขาบูชาเสื่อเมืองดังคำเรว่านี่เทอะ ผิเขาบ่เชื่อคำเรานี้ หื้อเขาไปอุปปราณเมืองยังหอพระเพ็ญเชียงใหม่เทอะ ผิบ่มีเท่าเราหากรู้อยู่เดียวแล ผิเขาบ่เชื่อคำเรานี้ แรกแต่นี้ไปเมื่อหน้าได้เจ็ดปีบ้านเมืองจักฉิบหายบ่อย่าชะแล ผิเขาบูชาเสื่อบ้านเสื่อเมืองตามคำเรว่านี่ดังอัน พ้อยยังฉิบหายเล่า หื้อเอาคำเรานี้ไปชดเสียที่ร้ายเทอะ ผิบูชาเสื่อบ้านเสื่อเมืองจักฉิบหายดังอันแท้ สูจุงฟังคำเราไว้เป็นตำนานโบราณเมื่อหน้าเทอะ ท้าวพระยาตนใดเกิดมาเมื่อลุนแลปรารณาหื้อเป็นสุขแก่ประชานาราชฎีพุทธศาสนาหากจักปฏิบัติตามคำเราชะแล

นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อความป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง ให้บ้านเมืองมีความร่มเย็นเป็นสุข และเพื่อที่จะขจัดความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองในสมัยโบราณ เช่น บ้านเมืองมีข้าศึกศัตรู โจรผู้ร้ายเบียดเบียน บ้านเมืองแห้งแล้ง เกิดทุพภิกขภัย คนและสัตว์ล้มตายเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

สถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตำนานฉบับวัดแมริม ได้กล่าวเกี่ยวกับสถานที่ไว้ดังนี้

^{๕๒} ไกรศรี นิมมานเหมินท์ และคณะ, **ลานนาไทยคดี**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๕๓} อวยพร สรรพศรี, ผู้รวบรวม, “การทำบุญเมือง”, หน้า ๑. (เอกสารอัดสำเนา).

^{๕๔} ประเสริฐ ญ นคร, ม.ป.ท., ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

ศักราชได้ ๑๐๑๐ ตัวฮ่อลงฮังวะ พระยาแสนหลวง พระยาแก้วชาย พระยาแขก นิมนต์พระสังฆเจ้า ๑๕ คน สุตปริตรธรรมยังหอพระแก้ว แต่งเครื่องบูชาธรรม ปูชาเมือง ปรีวาร อายุ เศษศรี มุละ อุตสาหะ มนตรี กาลกิณี ปูชาช้างเผือก ๒ ตัว อินทปิล กุมภกันท์ สะคือเมือง ไผ่ยาง ปตุเวียง ทั้ง ๖

ศักราชได้ ๑๐๕ ตัว ฮ่อได้เซียงตุง พระยาแสนหลวงนิมนต์พระสงฆ์ ๗ คน สุตยังหอพระแก้ว เถิงเดือนเจียง แรม ๕ ค่ำ ฮ่อมารอดแม่ปิงก็นิมนต์พระสังฆะ ๑๕ คน สุตที่หนึ่งเล่า ศักราชได้ ๑๐๕๕ ตัว โรคาภัยเกิดเดือน ๕ ออก ๑๑ ค่ำ วันอังคาร มังแรนรฐา ฟ้าเมืองหลวง พระยาแก้วชายนิมนต์พระสังฆะ ๑๕ คน สุตปริตรธรรมมหาสมยตติยภาวนาวานจตุฎภาณ วาน สมพุทธคาถามจุทธาแล้วตนแปลงชาตาเมืองอารักขุแห่งชูที่....

สถานที่และพระสงฆ์ที่นิมนต์มาในศาสนพิธีในการสืบชาตาเมืองเซียงใหม่ในสมัยโบราณที่นิยมกระทำโดยทั่วไปคือ

กลางเวียง		นิมนต์พระสงฆ์	๒๗	รูป
ประคูท่าแพ	บูชาเทวดาสุทธาโต	นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
ประคูเซียงใหม่	บูชาเทวดาสุทธาโต	นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
ประคูแสนปุง (สวนปุง)	บูชาเทวดาไชยภูมิไม	นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
ประคูสวนดอก	บูชาเทวดาคันธรักขิโต	นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
ประคูช้างเผือก		นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
แจ่งศรีภูมิ		นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
แจ่งก๊ะคำ		นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
แจ่งกู่เรือ		นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป
แจ่งหัวริน		นิมนต์พระสงฆ์	๕	รูป

เครื่องบูชา และคำกล่าวบูชาสถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังนี้

กลางเวียง เครื่องประกอบการสืบชะตาประกอบด้วย

ไม้ค้ำศรี ยาว ๕ ศอกขนาด ๕ เล่ม บันได ยาว ๕ วา ขนาด ๑๕ นิ้ว ๑ บันได กล้าหมาก ๕ กล้ามะพร้าว ๕ หน่อกล้วย ๕ หน่ออ้อย ๕ เงิน ๑๐๐ ขอด ซ่อขาว ๑๐๐ ฟืน (ทำเป็นต้นคา ๑ ต้น) สะตวงใหญ่พองาม (กว้าง-ยาว ๑ เมตรพอดี) ไล่ซ่อ ๑๐๐ ฟืน ข้าว น้ำ โภชนะ อาหาร แกงส้ม แกงหวาน ลูกส้ม ของหวาน เนื้อ ปลา หมากพลู บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวหนม ดอกไม้รูป เทียน อย่างละ ๑๐๐ คน ๑๐๐ ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ จัว ๑๐๐ ควาย ๑๐๐ เป็ด ๑๐๐ ไก่ ๑๐๐ หมู ๑๐๐

หมา ๑๐๐ ฟ้าขาว ๔ ฟืน ฟ้าแดง ๔ ฟืน เทียนเงิน ๔ เหลี่ยม เทียนคำ ๔ เหลี่ยม ดอกไม้เงิน ๑ ดอกไม้คำ ๑ ถวดเงิน ๒ ถวดคำ ๒ สาดใหม่ ๒ ฟืน หม้อใหม่ ๒ ใบ ไหใหม่ ๒ ไห น้ำตื้นใหม่ ๒ ใบ ขันโตก ๑ ใบ ไม้ถ้วย ๓ ใบ เบี้ย ๑,๓๐๐ หมา ๑,๓๐๐ ข้าวเปลือกหมื่น ข้าวสารพัน เป็นต้น

ประตู่เวียงทั้ง ๕ แห่ง เครื่องบูชาประกอบด้วย

สะตวงใหญ่พองาม มีเครื่องพลีกรรมบูชาใส่ในสะตวงอย่างละ ๑๐๐ สิ่ง เหมือนกับ เครื่องบูชาที่กลางเวียงทุกประตู่ แต่ละประตู่ให้มีเครื่องบูชา ช่อขาว ๘ ฟืน ข้าวตอกดอกไม้ และ เทียน ๘ คู่ หมาก ๒ ขด ๒ ก้อม พลุ ๒ สวย กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหลี่ยม มะพร้าว ๒ คะเนง โภชนะ อาหารอย่างละ ๓ ๑

สี่แจ่งเวียง เครื่องบูชาประกอบด้วย

สะตวงใหญ่พองาม มีเครื่องพลีกรรมบูชา ใส่สะตวงอย่างละ ๑๐๐ สิ่ง เหมือนกับ เครื่องบูชาที่กลางเวียง และประตู่ทั้ง ๕ แห่ง แต่ละแจ่ง ให้มีช่อขาว ๑๐๐ ฟืน ข้าวตอกดอกไม้ และ เทียน ๔ คู่ ข้าว ๘ ควัก (กะทง) ดอกไม้เงิน ๑ ดอกไม้คำ ๑ สาดใหม่ ๑ ฟ้าขาว ๑ ร้า ฟ้าแดง ๑ ร้า หม้อใหม่ ๑ เบี้ย ๑,๓๐๐ หมา ๑,๓๐๐ ข้าวเปลือกหมื่น ข้าวสารพัน มะพร้าว ๔ ตั้ง (๔ คะเนง) กล้วย ๔ หวี อ้อย ๔ เหลี่ยม แกงส้ม ๘ แกงหวาน ๘ โภชนะอาหาร ๓ อย่าง

กะหะเมือง ทั้ง ๘ ทิศ เครื่องบูชาประกอบด้วย

คือ บรืวาร อายุ เตชะ ศรี มูล อุตสาหะ มนตรี กาลกนิ นัปปริวาร แต่ทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ ไปหาอายุทิศตะวันออก เวียนขวาไปตามลำดับถึงกาละกนิ เครื่องพลีกรรม บูชาเหมือนกันทั้ง ๘ ทิศดังนี้ ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๔ คู่ ช่อขาว ๑๐๐ ฟืน ข้าว ๘ ควัก ดอกไม้ เงิน ๑ ดอกไม้คำ ๑ สาดใหม่ ๑ ฟืน ฟ้าขาว ๑ ร้า ฟ้าแดง ๑ ร้า หม้อใหม่ ๑ ใบ เบี้ย ๑,๓๐๐ หมา ๑,๓๐๐ มะพร้าว ๔ คะเนง กล้วย ๔ หวี อ้อย ๔ เหลี่ยม แกงส้มแกงหวาน อย่างละ ๘ ข้าวเปลือก หมื่น ข้าวสารพัน โภชนะอาหาร ๓ อย่าง

สะคือเมือง เครื่องบูชาประกอบด้วย

เครื่องบูชา มี ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๒ คู่ พลุ ๒ สวย หมาก ๒ ขด ๒ ก้อม ช่อ ขาว ๘ ฟืน มะพร้าว ๒ คะเนง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหลี่ยม ข้าว ๔ ควัก หม้อใหม่ ๑ ใบ แกงส้มแกง หวานอย่างละ ๔ โภชนะอาหาร ๓ อย่าง ใส่ขันบูชา

อินทะจิต เครื่องบูชาประกอบด้วย

เครื่องบูชา มี ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๒ คู่ พลุ ๒ สวย หมากร ๒ ขด ๒ ก้อม
ช่อขาว ๘ ผืน มะพร้าว ๒ กระแนง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหลี่ยม ข้าว ๔ คั๊ก หม้อใหม่ ๑ ใบ แกงส้ม
แกงหวานอย่างละ ๔ โภชนะอาหาร ๗ อย่าง ใส่ขันบูชา

คันยางหลวง เครื่องบูชาประกอบด้วย

เครื่องบูชา มี ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๒ คู่ พลุ ๒ สวย หมากร ๒ ขด ๒ ก้อม
ช่อขาว ๘ ผืน มะพร้าว ๒ กระแนง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหลี่ยม ข้าว ๔ คั๊ก หม้อใหม่ ๑ ใบ แกงส้ม
แกงหวานอย่างละ ๔ โภชนะอาหาร ๗ อย่าง ใส่ขันบูชา

กุมภกันท์ ๒ คน เครื่องบูชาประกอบด้วย

ให้แต่งหอไม้อัดตนละหอ เครื่องบูชา มี เทียนเงิน ๔ เหลี่ยม เทียนคำ ๔ เหลี่ยม ช่อ
ขาว ๘ ผืน ช่อแดง ๘ ผืน นัตต์ขาว ๒ นัตต์แดง ๒ มะพร้าว ๔ กระแนง กล้วย ๔ หวี อ้อย ๔ เหลี่ยม
ไหเหล้า ๔ ไห ปลาปิ้ง ๔ ตัว เนื้อสุก ๔ ชิ้น เนื้อดิบ ๔ ชิ้น แกงส้มแกงหวาน อย่างละ ๔ เบี้ย ๑,๓๐๐
หมากร ๑,๓๐๐ ผ้าขาว ๑ ร้า อาสนะ ๑ ที่

ช้าง ๘ ตัว เครื่องบูชาประกอบด้วย

เครื่องบูชา มี ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๒ คู่ พลุ ๒ สวย ช่อขาว ๘ ผืน มะพร้าว
๒ กระแนง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหลี่ยม หญ้า ๑ หาบ หมากร ๑ ขด ๑ ก้อมข้าว ๔ คั๊ก หม้อใหม่ ๑ ใบ
แกงส้มแกงหวานอย่างละ ๔ โภชนะอาหาร ๗ อย่าง ใส่ขันบูชา

ช้างเผือก ๒ ตัว เครื่องบูชาประกอบด้วย

เทียน ๔ คู่ ดอกไม้ ๔ สวย พลุ ๔ สวย ผ้าขาว ๑ ร้า หม้อใหม่ ๑ ใบ มะพร้าว ๔
กระแนง กล้วย ๔ หวี โภชนะอาหาร ๗ อย่าง ใส่ขันบูชา

อาร์กษแม่ปิง เครื่องบูชาประกอบด้วย

เครื่องบูชา มี ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๒ คู่ พลุ ๒ สวย หมากร ๒ ขด ๒ ก้อม
ช่อขาว ๘ ผืน มะพร้าว ๒ กระแนง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหลี่ยม ข้าว ๔ คั๊ก หม้อใหม่ ๑ ใบ แกงส้ม
แกงหวานอย่างละ ๔ โภชนะอาหาร ๗ อย่าง ใส่ขันบูชา

อารักษ์คอยหลวง เครื่องบูชาประกอบด้วย

เครื่องบูชา มี ข้าวตอกดอกไม้ และเทียน ๒ คู่ พลุ ๒ สวย หมาก ๒ ขด ๒ ก้อม
ช่อขาว ๘ ฟั่น มะพร้าว ๒ กระแฉ่ง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เหล็ก ข้าว ๔ ควัก หม้อใหม่ ๑ ใบ แกงส้ม
แกงหวานอย่างละ ๔ โภชนะอาหาร ๑ อย่าง ใส่ขันบูชา

เมื่อขึ้นตอนต่าง ๆ จัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนเริ่มทำพิธี สมัยโบราณเคยใช้ปืนยิงที่
กลางเวียง เป็นสัญญาณเพื่อความพร้อมคือลงมือทำพิธีพร้อมกันทุกแห่ง เมื่อได้เวลาแล้วผู้เป็น
ประธานในพิธีนั้น ๆ เริ่มจุดเทียน รูป บูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระ สมาทานศีล ๕ จบแล้ว อาราธนา
พระปริตร พระสงฆ์ขับบท สักเคหลวง จบแล้วพระเถระประธานสงฆ์ เริ่มตั้งบท

สมันตา จักกะวาเรสุ อาคัจฉันตุ เทเวตา สัทธัมมัง มุนิราชัสสะ สุนันตุ
สัคคะโมกขะกัง ต่อ ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยังกะทันตา ๑ จบ แล้วตั้ง นะโม ตัสสะ ฯ พระสงฆ์รับ
กะคะวะโต พร้อมกันไป ๑ จบ ตามลำดับหัวข้อสวดมนต์สืบชาติตามเมืองดังนี้

๑) ขึ้น นะโม ตัสสะ ถึง สัมมาสัมพุทธรัสสะ ๑ จบ ต่อ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ถึง
ตติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

๒) ขึ้น นโม เม สัพพะพุทธานัง ลง อัญญะวิสะติ พุทธะปริตรตั้ง ต่อ สาสะนัสสะ
จะโลกัสสะ ลง สะหะ สัพเพหิ ญาติภิ ต่อ ราชะโต วา ลง อารักขัง คันหันตุ ต่อ ปะณิชาเนโต ลง
จิปะมะนัตะระธาเปติ ปริตตันตัม ภณาม เหา ฯ

๓) ขึ้น อะเสวะนา จะ พาทานัง ลง มหามังคะละสูตรตั้ง ฯ

๔) ขึ้น ยังกิญจิ วิตถัง ถึง เข สุปะยุตตะตา จบแล้วตัดขึ้น ชีณัง ปุราณัง ลง สุวัตติ โหตุ ฯ

๕) ขึ้น สักกุญเเต เทวะนิกายา ลง คณะนะนาโต อะสังเขยโยติ

๖) ขึ้น กรณียัมถะกะกุสะเลนะ ลง กระณะนียะเมตตะสูตรตั้ง ต่อ อัปปะมาโณ พุทธโธ ต่อ
อิติปิโส ภะคะวา ลง โลกัสสาติ

๗) ยะโตหัง ฯลฯ โสติ คัพภัสสะ ฯ ต่อ โพชนังโก ฯ ต่อ ยันทุน นิมิตตัง ฯลฯ

๘) ขึ้น เอวัม พุทธัง สะรันตานัง ลง นะ เหสสะตติ ต่อ สะทา สุขะนะ รักขันตุ ถึง
นิพพุโต จะ ตวัง ภะวะ ต่อ สัพพิติโย ลง อายุ วัณโณ สุขัง พะลัง

๙) เเต อัตถะถัทธา สุขิตา ลง สะหะ สัพเพหิ ญาติภิ ต่อ นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง ๓ ต่อ
หิริ โอตตัมปะ ลง ชะตะ เวทะ ปฏิกกะมะ ฯ

๑๐. ขึ้น ชะยาสะนา กะตา พุทธา ลง ชะยะปัญชะระปัณณะระสะคาถา นิฏฐิตา ฯ

๑๑. ขึ้น อตถิ อุนหิสสะวิชะโย ถึง อายุปะวัฑฒติ วรรคนี้สวด ๘ จบ

๑๒. ขึ้น สักกัตวา ถึง วุปะสะเมนตุ เเต ๓ ต่อ เกสัชชัง เทวะมะนุสสานัง ลง อตถิ อุนหิส
สะวิชะโย นิฏฐิตา

๑๓. ขึ้น สัมพุทธะกาลา ๕ จบ ต่อ ปุณะ ประรัง ยะทา โหมิ ๕ จบ ต่อคาถาสุวัณณะเมฆว่า
เมฆเทโว สุเร สะเท เมฆะเทโว มะหิทธิโก เมฆะจันโท วะ สุริโย เมฆะอุมมา มหาเตชา ๑๐๘ จบ ฯ

๑๔. ขึ้น ทุกข์ปฏิตตา จะ นิททุกขา ลง คัจฉันตุ เทวะตา คตะตา ต่อ สัพเพ พุทธา
พะลัปปิตตา ลง รักขัง พันธามิ สัพพะโส ต่อ สุขโข พุทธานัง อุปปาโท ถึง พุทโธ ตะปะติ เตชะสา ต่อ
อโรคยา ประมะ ลาภา ลง นิพพานัง ประมะมัง สุขัง ฯ จบ

ส่วนในด้านการทำพิธีไสยศาสตร์นั้น มีอาจารย์^{๔๕} เป็นผู้กล่าวคำโอกาสพรรณนาเครื่อง
สังเวद्यด้วยถ้อยคำอันร้อยกรองอย่างไพเราะ มีคติ และสามารถโน้มน้าวมความศรัทธาของ
ประชาชนให้เกิดความปีติยินดีใจได้ โภณโต เทวา เทวะคณา คุณะราข้าแห่งเทพดาเจ้า
ทั้งหลายมวลหมู่ อัญญวิสติ คู่ส้นฐาน ขອງงไขพระโศดาวิมานปราสาท โอกาส ก็อาราธนา
เสียงสะโมธาน บัดนี้ ชุมนุมการและมารอด ทุกแจ้งจอดสักการถวาย นัยกณหมายว่าได้ ๒๘ ที่
หือรู้แจ้งถึงฝั่งสาน โบราณงาน ผู้ข้าทั้งหลายชผู้ใหญ่่น้อยคู่ญิงจาย หมายมี (ออกนามเจ้าภาพ)
มาถึงหันยังวะระพุทธศาสนา และส้นฐานบ้านเมือง กลัวแต่อันบ่อวุฒิจำเริญ เป็นต้นว่า
อุปัทวะต่าง ๆ คือ อุปาทว์ ๘ จำพวก และอุปาว์ร้อยชาวแปดจำพวก อุปาทว์อันเกิดแต่ณะพะ
คะหะกัถิ อันเกิดแต่ณักขัตตะฤกษ์กัถิ ข้าศึกศัตรู ข้ำร้าย คนร้าย โจรร้าย ผิวิสาจร้าย เนือร้าย
โจรน้ำ โจรไฟ ทุพภิกขะภัย โลกัณตะระภัย และร่าเกณท์ สรรพทุกอัน บัดนี้ จึงมี ฉันทานู
ฉันทะ บ่อละเสียยังฮิต บ่อลิตม้างเทเสียแห่งประเพณี อันมีมาแต่ภายหลังทุกอัน ยังทุกแห่งก็
ได้พร้อมกันอะนุขับตาม ตกแต่งยังเครื่อง ขริยาปูชามี (มีอันใดก็ว่าอันนั้น) บ่อหือเสยะหลอ
คือว่าเทวดาตนมีชื่อ (ออกชื่อเทวดา) อันอยู่รักษา (ออกชื่อที่อยู่) บ้านเมืองที่นี้ จุ่งเสด็จลีลาจาก
พิมาน มารับเอายังเครื่องขริยาปูชาฝูงนี้ คือว่า เข้าน้ำโภชนะอาหาร เข้าดื่ม เข้าหนม แกงสั้ม
แกงหวาน ลูกสั้มของหวาน หมาย พลุ พริ้ว ตาล กล้วย อ้อย ช่อน้อย เทียนไฟ เข้าดอก
ดอกไม้ ทั้งหลายมวลฝูงนี้ เช้งแก่ผู้ข้าทั้งหลายแท้ดีหลี ความปฏิกาหะกะ และมีคือว่าเจ้า
ทั้งหลายรับแล้ว ขອງงหือสังพิทักษ์รักษา ยังรัฐะ ประชานะรายฎร์ ะระพุทธศาสนา และผู้ข้า
ทั้งหลายชผู้ใหญ่น้อยชายญิง ทั้งช้าง ม้า จัว ควายเป็ด ไก่หมู่หมา ขອງงหือพ้นจากอุปัทวะ
พรากอนทะราย กังวลหลาย โจระภัยอย่าอยู่ถ้าทั้ง ภัยชะกล้า และ อะมะนุสสะภัย หือหลัก
เว้นหนีไกลเจียนจาก พยาริมากนานาก็ออย่าหือมาฝ่ามาสุญ สักการะบูชาทักคุณมีประเสริฐ ก็ขอ
หือเจ้าทั้งหลายเต้อมแถมศรี เตชะอิทธิฤทธิ์พละกำลังห้ามเจ็ด เกิดเสียยังหมู่ปัจจุญิกะ พาหิระ

^{๔๕} ส่วนมากเป็นผู้เคยบวชเรียนและมีความรู้ในเรื่องพิธีรีตองต่าง ๆ เป็นอย่างดี อ้างใน ไกรศรี
นิมมานเหมินท์ และคณะ, *ลานนาไทยคดี*, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

อันเป็นภายนอกสันตระ ทั้งประการทาดท้าว ในเวียงนอกเวียง นิคะมะะ ปัจจันตะ จาตุททิสะ
อัญฐะทิสะ นานาประเทศ จุงหื้อข้าบข้ามพันเขตเลียง ฐานะาน ด้วยสาธารณะงาน ผู้ข้า
ทั้งหลาย ก็ถวายสักการะบูชาครบเครื่อง ทุกเยื้องนี้ นานา สุขา สุขัง จำเริญยังระงอก วิรุพหิ
ออกชมบาน ขอหื้อผู้ข้าทั้งหลายได้อยู่กินอยู่ทานด้วยลำดับจับด้วยปี และเดือนวัน ทุกขณะ
หันโชคลาก หื้อมีเตชะปราบชมพู สมบัติขุมลุ่ม หื้อมีโกฏ์ล้านต้อหลังหลายเหลือ คือ แก้ว
แหวนเงินคำ เครื่องข่างม้า ขອງหื้อแถมโชคลากกล้าเมืองมูล จัวควายสุณคักคัก ทุกทีหลังไหล
มา มะหิทธิกา ก็ย่อนเพื่อบุญคุณแห่งเจ้าทั้งหลาย แท้ดีหลีฯ แล้วว่า (ออกชื่อเทวดา) อธิคตา
ทิมายุกา สุขิดา โหตุ สัพพะทา วัสสะ ะละหะกา อิจฉา สมิมัคคฺ ปรีโยสานะ สมตา ว่า ๓ จบ
ทุกแห่ง **2.4.3

๓) การสืบชะตาเมืองในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากการสืบชะตาเมืองหรือการทำบุญเมือง
เป็นประเพณีเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่มาตั้งแต่สมัยโบราณ และจัดไว้เป็นประเพณีอันสำคัญที่
จะต้องปฏิบัติจัดทำกันทุกปี ประเพณีอันดังมานี้จะเลิกจัดทำเมื่อใดไม่ปรากฏ ต่อมาได้พิจารณาเห็น
ว่าประเพณีอันดังมาสมควรที่จะฟื้นฟูขึ้นมาและรักษาไว้ โดยมี

(๑) จุดมุ่งหมาย การจัดให้มีการสืบชะตาในสมัยปัจจุบันมีจุดมุ่งหมายดังนี้

- เพื่อความเป็นสิริมงคลและความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประชาชน
- เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนพลเมือง ตลอดจนพ่อค้า

คหบดี ข้าราชการ เจ้าบ้านเจ้าเมือง

- เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนพลเมืองยึดมั่นในประเพณีและศีลธรรมอันดีซึ่งจะ
เป็นการป้องกันภัยจากการแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้

(๒) สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีสืบชะตาเหมือนดังข้อความได้กล่าวแล้ว
ข้างต้น

ดังนั้น การสืบชะตาของผู้คนชาวล้านนาเป็นพิธีกรรม เพื่อสืบทอดอายุหรือชะตาชีวิตให้
ยืนยาว เสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เป็นเจ้าชะตา เพิ่มพลังใจแก่ผู้ประสบเคราะห์กรรม เป็น
สื่อกลางในการชะล้างความเลวร้าย เพื่อให้มีโอกาสดำเนินใหม่ในการทำสิ่งดีงาม เพื่อเป็นทุนรอน
ในการมีชีวิตที่มีความสุขได้ต่อไป การสืบชะตาเป็นการให้โอกาสและทางออกแก่ผู้คนเมื่อเจอทาง
ตันของชีวิต เหตุการณ์ร้ายสามารถกลายเป็นดีได้ เพียงแค่เรามองย้อนกลับไปและปรับตัวใหม่ ทำ
แต่สิ่งดีงามเพื่อทดแทนผลกรรมชั่วที่ทำมาในอดีต ดังหยดน้ำในแก้วเพียงน้อยนิด แต่หากหยดลง
ทุกวัน ๆ ก็สามารถชะล้างความสกปรกได้ในวันข้างหน้า

๒.๔.๔ ความหมายของการสืบชะตา

คำว่า “สืบชะตา” ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ “สืบ” และ “ชะตา” หรือ “ซาตา” คำว่า “สืบ” ความหมายคือ “ต่อ” “ต่อเนื่องหรือต่อกันไปข้างหน้า” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ

กล่าวว่ “สืบ” หมายถึง ตีบออก ขยับออก ขยายออกต่อเนื่องกันออกไปติดต่อกัน^{๕๖}

ส่วนคำว่า “ชะตา” หรือ “ซาตา” มีความหมายตามพจนานุกรม พ.ศ. ๒๕๔๒ ว่า เวลาเกิด ของคนหรือเวลาสร้งสิ่งสำคัญ เช่น บ่านเมืองเบ่ นตบ่ นที่โหรคำนวณ^{๕๗}

นอกจากนี้ ยังมีปราชญ์ผู้รู้ในล้านนาคือหลายท่านที่ได้ให้ความหมาย คำว่า สืบชะตา ไว้อีก ดังต่อไปนี้

มณี พะยอมยงค์ กล่าวว่ การสืบชะตา หมายถึง พิธีสำคัญอย่างหนึ่ง คือการสืบชะตา ถือว่เป็นการสืบอายุ ซึ่งโบราณถือว่ในรอบ ๗ วัน มีวันที่เป็นมรณะของคนและสัตว์อยู่วันหนึ่งถ้าใดทำพิธีสืบชะตาไว่ก่อน จะเป็นการป้องกันมิให้ตายใด ท่านจึงให้ทำพิธีสืบชะตา^{๕๘}

พิสิญฐ์ โคตรสุโพธิ์ โคธิบายคำว่ “ชะตา” หรือ “ซาตา” หมายถึง ลักษณะที่บังเกิด สำแดงเหตุดี เหตุร้ายที่ติดตัวมาแต่เกิด อย่างที่เรียกว่ ชะตากำเนิด เป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับหลักโหราศาสตร์ที่กล่าวว่ ในเวลาที่คนเกิดมานั้น ดาวพระเคราะห์ เจ้าชะตาเดินทาง ถึงราศีอะไร ราศีนั้นก็เป็นการกำหนดชะตา^{๕๙}

สมเจตน์ วิมลเกษม ได้กล่าวว่ การสืบชะตา คือ การสร้งขวัญและกำลังใจของชาวบ้าน เป็นการตออายุของตัวเอง ญาติและบริวาร หรือชะตากรรมของบ้านเมืองให้มีอายุยืนยาว กอให้เกิดความสุขความเจริญ เป็นการขจัดอันตรายที่จะเกิดขึ้นให้คลาดแคลวจากบาปเคราะห์และสิ่งชั่วร้ายทั้งมวล กอให้เกิดขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข มีความมั่นคงดำรงอยู่ในศีลธรรมอันดี^{๖๐}

^{๕๖} บุญผา คุณยศธิ่ง, “สืบ”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, ๑๓. (๒๕๔๒) : ๖๕๔๔.

^{๕๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๕.

^{๕๘} มณี พะยอมยงค์, สารพจนานุกรมล้านนา, (เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวเตอร้, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๐.

^{๕๙} พิสิญฐ์ โคตรสุโพธิ์, การสืบชะตาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

^{๖๐} สมเจตน์ วิมลเกษม, สืบชะตา การสร้งขวัญและกำลังใจชาวบ้าน, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

ศรีเลา เกษพรหม ได้กล่าวว่า การสืบทอด คือ การสืบทอด เพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาวเป็น การขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ เพื่อบำรุงขวัญให้มีกำลังใจเข้มแข็ง เพื่อเพิ่มพูนพลังสามัคคีของกลุ่ม คนที่รวมตัวกันเป็นหมู่คณะ คนเรานั้นถ้าจะมีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ขวัญจะต้องอยู่กับร่างกายครบ ๓๒ ขวัญ ถ้าขวัญไปตกหล่นมีอยู่ไม่ครบจำนวน จะทำให้นุกลนั้นหงอย ไม่สบายเป็นทุกข์ โรคภัย คอยเบียดเบียน ดังนั้น จึงมีพิธีเรียกขวัญกลับเข้ามาอยู่ในร่างกายให้ครบและทำพิธีสืบทอดต่อ อายุ^{๑๑๑}

ดังนั้น การสืบทอดหรือสืบทอดหรือการต่ออายุ หมายถึง พิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อ ต้องการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง สืบไป ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นมงคลอย่างหนึ่งที่ชาวล้านนาไทยนิยมทำในโอกาสต่าง ๆ เช่น เนื่องใน วันเกิด วันได้รับยศศักดิ์ ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และในกรณีเจ็บป่วยถูกทนายทักว่าชะตา ไม่ดี ชะตาขาด ควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสืบทอดต่ออายุ จะทำให้คลาดแคล้วจากโรคภัย และอยู่ด้วยความสวัสดิ์สืบไป

สาระการสืบทอด เป็นพิธีกรรมที่มุ่งสอนคนให้ไม่ดำรงตนอยู่ในความประมาทพยายาม รักษาความดี ไม่หลงระเหิรในอำนาจวาสนา และเมื่อมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นถ้ามีสติคิดพิจารณา ย่อมจะมีหนทางแก้ปัญหานั้น ๆ

๒.๔.๕ วัตถุประสงค์ของการสืบทอด

ชาวล้านนามีความเชื่อมาแต่โบราณว่า การเกิดเมืองหรือการสร้างเมืองนั้น สร้างตาม ฤกษ์ยามที่เป็นมงคล ดบะ เตชะ เหมือนกับการเกิดของคนที่มีความสุข ความเจริญ ความผิ้วหวัง และบางครั้งก็เลื่อมโทรมอับเฉาเศร้าหมองนานัปการ เมื่อประสบปัญหาเหล่านี้ชาว ล้านนามีความเชื่อว่า หากได้ทำบุญสืบทอดจะช่วยให้อายุยืนยาวขึ้นเหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิม จึงปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน วัตถุประสงค์การสืบทอด กล่าวโดยสรุป มีดังต่อไปนี้

- ๑) เพื่อต่ออายุให้ยืนยาว และเป็นสิริมงคล
- ๒) เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายที่เป็นเสนียดจัญไร ให้ออกไปจากบุคคลหรือ สถานที่
- ๓) เพื่อเป็นการบำรุงขวัญ
- ๔) เพื่อเกิดความสามัคคี

^{๑๑๑} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีสืบทอดและบูชาเมืองโดยสังเขป, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), (อัคราณา).

๕) เพื่อสร้างความกตัญญูทวาท์ต่อบรรพชน

๖) เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมือง^{๑๐๒}

๒.๔.๖ ประเภทของการสืบทอด

การสืบทอดที่นิยมปฏิบัติกันมาในล้านนา สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสืบทอดคนและสัตว์ การสืบทอดคน นับเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ชาวล้านนานิยมทำกันในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้ยศศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ ภูมิใหม่หรือไปอยู่ที่ใหม่ บางครั้งเกิดเจ็บป่วย “หมอเมื่อ” (หมออุ) ทายทักว่าชะตาไม่ดี ชะตาขาดควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ และสืบทอดต่ออายุ จะทำให้แคลงจากโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ การสืบทอดคนนี้ วิธีการสืบทอดมีเครื่องพิธีคล้ายคลึงกัน อาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเครื่องพิธีบางอย่าง และชื่อของเครื่องใช้ในพิธีเท่านั้น สถานที่ที่จะจัดทำพิธีสืบทอดจะทำให้ในห้องโถง หากเป็นวัดก็จะจัดในพระวิหารหรือห้องรับแขกของเจ้าอาวาส ถ้าเป็นบ้านก็จัดทำที่ห้องรับแขกซึ่งต้องใช้ห้องกว้าง เพราะให้เพียงพอสำหรับแขกที่มาร่วมงานสืบทอดคนหรือสัตว์ ทำกันมาก ด้วยความหวังและความตั้งใจต่างกัน เช่น เมื่อเจ็บป่วย รู้สึกไม่สบายใจ เมื่อจะเดินทางไปสู่ที่อื่น เข้าสู่ที่อยู่ใหม่ แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ อายุครบรอบ ตลอดจนได้รับตำแหน่งหรือเลื่อนยศ พิธีทำบุญสืบทอดคนมีจุดประสงค์เพื่อเป็นหลักยึดรำลึกนึกถึงคุณพระรัตนตรัย น้อมกาย น้อมใจ เป็นสรวณะและความสวัสดิมงคลให้แก่ชีวิตต่อไป

การสืบทอดสัตว์ ชาวล้านนาส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม อาศัยแรงงานจากสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ทำงาน ดังนั้น การที่มนุษย์จะแสดงถึงความเมตตากรุณาต่อสัตว์ โดยการจัดพิธีสืบทอดขึ้นเพื่อปลอบขวัญวัวควายที่ได้อาศัยแรงงานหนัก การสืบทอดมีบทบาทเพื่อให้ สัตว์ของตนใดเกิดความรู้สึกที่ดี โดยแสดงออกในเรื่องความรัก ความเมตตา^{๑๐๓} กรุณา^{๑๐๔} ต่อสัตว์ และชาวล้านนารู้สึกผูกพันกับสัตว์เหล่านั้นมากกว่าสัตว์เลี้ยงธรรมดา ยกย่องว่าเป็นสัตว์มีคุณแก่ชีวิตหรือหากเมื่อใดก็ตามที่สัตว์เลี้ยงของตนเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวล้านนาก็จะดูแลอย่างใกล้ชิดและรักษาจนกว่าจะหาย เมื่อทำการรักษาหลายวิธีแล้วอาการของสัตว์ไม่ดีขึ้น ก็จะทำพิธีสืบทอดแก่สัตว์เหล่านั้น ทั้งนี้

^{๑๐๒} มณี พะยอมยงค์ และ บุญยิ่ง พะยอมยงค์, “สืบทอดเมือง : ประเพณีสร้างความรุ่งโรจน์ของบ้านเมือง”, ใน *ชีวิตไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ชุดชีวิตสยาม, (กรุงเทพฯ: มหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๕.

^{๑๐๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๗/๑๔๖, ๒๓๕/๒๔๑, พ.อ. (ไทย) ๓๐/๑๕๕/๔๕๗, อ.ป.ญก. (ไทย) ๒๒/๑๐๕/๑๔๒, ๑๖๑/๒๖๕, อ.ญก. (ไทย) ๒๒/๑๐๗/๖๒๕, พ.พ.ท. (ไทย) ๓๓/๓๖-๓๗/๕๖๖.

^{๑๐๔} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒๔๔/๑๕๓.

เพื่อเรียกขวัญกำลังใจของสัตว์□กลับคืนมาเป□นปกติ และเป□นการแสดงความกตัญญูต่อสัตว์^{๑๐๕}

๒) การสืบชะตาบ้าน ประเพณีสืบชะตาบ้าน นิยมทำกันเมื่อมีผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้น ประสบความเดือดร้อน เจ็บไข้ได้ป่วย หรือในกรณีที่มีคนตายติด ๆ กันในบ้านเกิน ๓ คน ขึ้นไปในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ชาวบ้านถือว่าอุบาทว์ตกลงมาสู่บ้าน หรือชาวบ้านถือเป็นเรื่อง “ จืดบ้าน จืดเรือน” จะทำพิธีขจัด บัดเป่า เรียกว่า สืบชะตาบ้าน บ้านเรือนนั้นมีความสำคัญสำหรับครอบครัว เพราะมีบ้านมีเรือนจึงจะบันดาลความสุขหรือความทุกข์ให้กับคนในครอบครัว

เพราะฉะนั้น ภายในหมู่บ้านจึงมี “หอ” เป็นเรือนไม้เล็ก ๆ ปลูกอยู่ระหว่างทางแยกสำหรับเป็นที่อยู่ของเลื้อบ้าน การสืบชะตาบ้านนั้นมักนิยมทำกันก่อนวันเข้าพรรษา คือ ก่อนจะถึงวันสืบชะตา จะมีการประดับประดา “หอ” ให้สวยงามด้วยต้นกล้วย ไข่เป็นขุมประตุมือขุดงักอยู่รอบ ๆ หอและสายสิญจน์โยง และมีการสังเวยหอดด้วยอาหารคาวหวาน ดอกไม้ รูปเทียน หมากพลู เมี่ยง บุหรี่ พิธีสืบชะตาบ้านจะเริ่มจากการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ และจะสวดชัยมงคลคาถา ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้แก่ชาวบ้านที่ไปร่วมพิธีเอาความเป็นสิริมงคลต่อจากนั้นมักมีการสวดขับไล่เสนียดจัญไรไปจากบ้าน เพื่อนำความร่มเย็นมาสู่บ้าน^{๑๐๖}

๓) การสืบชะตาหมู่บ้าน การสืบชะตาหมู่บ้านส□วนใหญ่มักจะเห็นกันในช□วงเทศกาลสงกรานต์□ หรือประเพณีขึ้นปี□ใหม่□ไทยซึ่งชาวล้านนาจะเรียกประเพณีนี้ว่า “ป□าวณปี□ใหม่□เมือง” หรือที่เรียกว่า ประเพณีสงกรานต์ การสืบชะตาหมู่บ้านนี้นิยมทำกันหลังจากประเพณีสงกรานต์ผ่านไป ๑-๓ วัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อในแต่ละชุมชน ซึ่งชาวบ□านในแต่ละชุมชนหรือแต่ละ□ละคุ□มวัด จะจัดให้□มีพิธีสืบชะตาหลวงและพิธีการ ส□งเคราะห์□ของคนทั้งชุมชน เพื่อความเป□นสิริมงคลและความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชน ซึ่งบางแห□จะทำกันที่วัด บางแห□จะทำกลางหมู่บ้าน โดยอาศัยทางแยก ที่เป□นศูนย์□กลางของหมู่บ้าน ที่เรียกว□า “กลางใจบ้าน” เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกและประเพณีที่เคยถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ในป□จุบันนี้ส□วนใหญ่มักจะกระทำกันที่ วัด เนื่องจากเกิด ความสะดวกและมีความพร□อมมากกว□านั่นเอง และเครื่องสืบชะตาก็จะมี

^{๑๐๕} พระมหาดวงรัตน์ ฐิตกรโน “อิทธิพลของขัมมปัทฏฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อประเพณีสืบชะตาของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๑๐๖} สามารถ หิมะนันท์, พิธีกรรมประเพณีสืบชะตา, (แม่ฮ่องสอน : ศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕.

ความแตกต□างกันออกไป ขึ้นอยู่□กับจำนวนคน ความพร□อม ป□จจัยของผู□เป□นเจ้า
ภาพต□วย และบางหมู่บ้านอาจทำซ้ำอีกเมื่อมีภัยเกิดขึ้น เช่น คนตายผิดปกติหรือมีการเจ็บป□วย
กันมาก หรือมีสัตว์□ร□ายเข้ามาในหมู่บ้านถึเป□น อุบาทว□ ต้องขจัดป□ดเป□ด□วย
พิธีกรรมหลายอย□างและให้□มีการสืบทอดประเพณีทุก□บ้าน^{๑๐๓}

๔) การสืบทอดเมือง พิธีสืบทอดเมืองมีความเชื่อแต่โบราณว่า การเกิดเมืองหรือ
การสร้างเมืองนั้นจะสร้างตามฤกษ์ยามและกำหนด สถานที่ที่ห้ามมงคลต่าง ๆ ไว้ซึ่งในอดีตนั้นได้
กำหนดสถานที่มงคลไว้คือ ประตูเมือง แจ่งเมืองและบริเวณ กลางเมืองหรือสะดือเมืองให้ม
ีความสอดคล้องกับชัยภูมิ การวางผังเมืองและความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ โดยได้ยึดถือคัมภีร์
มหาทักษาซึ่งจะประกอบตามทิศของแผนภูมิกนครอันประกอบด้วยบริวารเมืองอายุเมือง เศษเมือง
ศรีเมือง มูลเมือง อุดสาหมเมือง มนตรีเมือง และกาลกนิเมือง การทำพิธีสืบทอดเมืองของชาวล้านนา
ไทยมีมาแต่สมัยโบราณกาล ถือเหตุที่ว่าการตั้งเมือง มีดวงชะตาที่เรียกกันว่า “ ดวงชะตาเมือง”
บางครั้งดาวพระเคราะห์ทั้งหลาย ตัวที่เป็นปรัภักย์ เข้ามาทับดวงเมืองทำให้เมืองนั้นชะตาตก ชะตา
ไม่ดี และชะตาขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวเมืองที่อยู่อาศัย ในเมืองนั้นจะได้รับความเดือดร้อน เป็นทุกข์
ด้วยโรคภัยไข้เจ็บและ ได้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา เมื่อเป็นดังนี้ผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้น จะร่วม
ทำพิธีสืบทอดเมืองขึ้น เพื่อสืบอายุเมืองต่อไปมิให้ขาดลง ในคัมภีร์สืบทอดเมืองกล่าวว่า “กันจักร
สืบทอด บุปผา ลาชา ดวงดอก ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียน หื้อได้ไปนิมนต์พระพุทธร พระธรรม
พระสงฆ์เจ้า มาพเอาอายุเมืองนั้น ถือว่าปัดเมืองแต่ประณมห้วงนั้น มาตราบถึงปีบัดเดียนั้น
นับถึหลังมันได้ก็ปัดหื้อเอาพระสงฆ์เจ้าเท่านั้น มาสูตรกระทำมงคล”^{๑๐๔}

พิธีสืบทอดเมือง จัดขึ้นเพื่อต้องการให้บ้านเมืองประสบความเจริญรุ่งเรือง^{๑๐๕} อุดม
สมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ด้วยความเชื่อว่าเทพารักษ์ซึ่งอยู่เบื้องบน จะช่วยอำนวยความสุข
ให้สมปรารถนา เมื่อทำพิธีการให้ถูกต้องตามลัทธิผีสงเทวดา ก่อนหน้าที่จะทำพิธีสืบทอดเมืองจะ
ทำพิธีบูชาไหว้เสaintทิจล หรือประเพณีใส่ขันดอกอินทนิลอันเป็นเสaintหลักของเมืองเสียก่อน
(ตั้งอยู่ที่วัดเจติยรรวิหาร เชียงใหม่) ซึ่งจะกระทำในราวปลายเดือน ๘ เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน ไป
เสร็จสิ้นเดือน ๙ เหนือ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประเพณี ๘ เข้า ๙ ออก คัมภีร์สืบทอดเมือง
เชียงใหม่ จำนวน ๑๐ จุด (๕ ประตูเมือง ๔ มุมเมือง (แจ่ง) และอนุสาวรีย์สามกษัตริย์) ดังนี้

^{๑๐๓} พนมกร นันติ, สืบทอด พิธีกรรมแห่งมงคลชีวิต, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๑),
หน้า ๔.

^{๑๐๔} มณี พะยอมวงศ์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗),
หน้า ๕๐-๕๑.

^{๑๐๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๕/๒๑๐.

ประตู่ช้างเผือก ประตู่ท่าแพ ประตู่ เชียงใหม่ ประตู่แสนปรง ประตู่สวนดอก แจ่งศรีภูมิ
แจ่งชะด้า แจ่งกู่เอื้อง แจ่งหัวริน ยังระบุถึงการเตรียมพิธีสืบทอดเมืองด้วย เช่น กล่าวถึงการนิมนต์
พระสงฆ์จำนวน ๑๐๘ รูป โดยจุดพิธีอนุสาวรีย์ตามกษัตริย์ จำนวน ๘ รูป นอกนั้นจุดละ ๑๑ รูป
โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน เริ่มพิธีพร้อมกัน เวลา ๐๘.๐๕ น. ฟังสัญญาณพลจากจุดนี้

การสืบทอดเมืองตามความเชื่อของชาวล้านนา เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อความสงบสุขของ
บ้านเมือง ทั้งนี้เพราะบางครั้งเห็นว่าบ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน จากอิทธิพลของดาวพระเคราะห์
มาเบียดบังทำให้เมือง เกิดความปั่นป่วนวุ่นวายเพราะการจลาจล การศึกและเกิดโรคภัยไข้เจ็บแก่
ประชาชนในเมือง ดังนั้น จึงต้องทำพิธีสืบทอดเมืองขึ้น^{๑๐๐}

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าพิธีสืบทอดเมืองเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวล้านนา ที่เชื่อ
กันว่าเป็นการต่ออายุหรือต่อชีวิตของบ้านเมืองหรือของคนให้ยืนยาว มีความสุข ความเจริญ
ตลอดจนเป็นการขจัดภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะบังเกิดขึ้นให้แก่สืบลาดตลอดภัย การสืบทอดนี้
หมายถึง การต่ออายุ ให้ยืนยาวยืนนานออกไป และเพื่อเป็นสิริมงคลมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย
ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป การสืบทอดนี้จะไม่ใช่
แก่นแท้ในทางพระพุทธศาสนาก็ตาม ว่ากันว่าเป็นลัทธิพราหมณ์อยู่บ้างแต่ก็ได้สารประโยชน์ใน
ด้านจิตใจอย่างไม่น่าเชื่อ^{๑๐๑}

^{๑๐๐} “คัมภีร์สืบทอดเมือง ฉบับราชครูวัดดวงดี”, ใน พิธีกรรมล้านนาไทย, งานพระราชเพลิงศพ
พระครูโสภาสกลาภิบาล วัดหมื่นสาร, (เชียงใหม่ : ม.ป.ท., ๒๕๑๘), หน้า ๓๖.

^{๑๐๑} พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, การสืบทอดที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๗๑ .